

HONVÉDTOBORZÁS A TISZÁNTÚLON 1848 NYARÁN*

Urbán Aladár

Az első felelős magyar minisztérium 1848. áprilisában rendkívül nehéz körülmények között vette át az ország kormányzását, amikor a függetlenség legfontosabb biztosítékainak: az önálló pénz- és hadügy viteleinek lehetőségei erősen korlátozottak voltak. Ugyanekkor néhány hét alatt világosan kibontakozott a horvát elszakadási törekvések és a nemzetiségi mozgalmak — elsősorban a szerb felkelés — veszélyes volta. A Batthyány-kormány pénz nélkül és lényegében haderő nélkül állott ezekkel a mozgalmakkal szemben. A Magyarországon állomásozó sorozredekre ugyanis alig lehetett számítani, azok tisztikarának osztrákbarrát, a magyar forradalommal szemben ellenséges magatartása miatt. A katonai közigazgatás kerületi szervei — a főhadai kormányzások — pedig tudni sem akartak az új kormányról és továbbra is csak a bécsi hadügyminisztériumtól fogadtak el rendelkezéseket. Nem jöhetett számításba ekkor még mint katonai tényező az áprilisi törvények értelmében felállítani rendelt nemzetőrség sem. Ennek szervezése még a kezdet kezdetén tartott — és a már felállított osztályai a legkülönbözőbb korú és képességű egyéneket egyesítették katonai fegyelem, kiképzés és főleg fegyver nélkül.

Ebben a nehéz helyzetben szánta rá magát a kormány, hogy a nemzetőrség felállításáról szóló XXII. tc. lehetőségeit kihasználva, toborzást indítson az *önkéntes nemzetőrség* szervezésére. Ezt az elhatározást siettetette a közvélemény is, amely önkéntesekből álló hadsereg sürgős felállítását követelte. A Radical Kör felhívása, amely nemzeti hadsereg toborzás útján történő felállítását javasolta, még ápr. 30-án megjelent.¹ Ezt a javaslatot azután a márciusi baloldal is lelkesen támogatta.

A végleges elhatározásra — mert a tervvel már május elején foglalkoztak — a Lederer-féle véres provokáció után néhány nappal, *május 16-án* került sor. Ekkor jelent meg a rendes, vagy mozgó (mobilis) nemzetőrségbe való jelentkezésre buzdító felhívás *Batthyány Lajos* miniszterelnök és *Baldacci Manó* ezredes (az Országos Nemzetőrségi Haditanács

* Részlet a szerző „A szabadságharc első honvédszázlójai és a honvédelem szervezése 1848 nyarán” c. készülő munkájából.

¹ Pesti Hírlap [PH] 1848. máj. 3., *Pap Dénes*: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez. Pest, 1868. I. 65—67. o

elnöke) aláírásával.² „A törvény parancsolta nemzeti őrseregen felül — mondja a felhívás — szükséges haladéktalanul egy *tízezer főből álló rendszeres nemzetőrserég* felállítása.” A rendelet szerte az országban egyszerre huszonegy hadfogadó helyen hirdette meg a toborzást Pozsonytól Kassáig és Szombathelytől Békésgyuláig. (Erdély ekkor nem jött számításba, mivel az unió még nem történt meg.) Az önkénteseket 20 pengőforint foglalópénz fejében három évre tervezték fogadni, akiknek ruházataról és teljes felszereléséről az állam tartozott gondoskodni. Vagyis ezt a „nemzetőrséget” lényegében szigorú katonai alapon — és bizonyos fokig a seregredek mintájára — kívánták szervezni.

Igy indult meg 1848. májusában országszerte a rendszeres nemzetőrség — vagy ahogyan rövidesen nevezték: a *honvédség* toborzása, amely az ország magyarlakta vidékein mindjárt a kezdetben komoly sikereket ért el. Az elsők között szép számmal jelentkeztek olyanok is (szegényparaszatok, zsellérek, napszámosok, mesterlegények), akiket a törvény vagyoni állapotuk — lényegében osztályhelyzetük — miatt a „törvénszabta nemzetőrség” soraiból kizárt.

A lelkesedés országszerte nagy volt, főleg a fiatalság soraiban, de a toborzás útjába nem kis nehézséget gördített az a tény, hogy a kormány máj. 16-tól, a toborzási felhívás megjelenésétől, két hétig semmi részletesebb utasítást nem adott. Ezért egyes helyeken meg sem kezdték a toborzást, várva a végrehajtási utasításra, más törvényhatóságok nem tudtak mit kezdeni a nagyszámú jelentkezővel, ismét mások pedig a jelentkeztettek sietve Pestre küldték, hogy így szolgálják a kormány szándékait.

Végre a május végén elkészült és június elején szétküldött „*Toborzási utasítás*...”³ azután tisztázta a félreértéseket és pontosan megjelölte a követendő eljárást. Az utasítás — amelyet szétküldtek a megyéknek és városoknak, valamint a seregredei hadfogadó helyeknek* — elsősorban leszögezte hogy az *új honvédi nemzetőrség* tíz zászlóaljából fog állni, amelyek a következő helyeken alakulnak meg: 1. és 2. zászlóalj Pesten, 3. zj. Szegeden, 4. zj. Pozsonyban, 5. zj. Győrött, 6. zj. Veszprémben, 7. zj. Szombathelyen, 8. zj. Pécsen, 9. zj. Kassán és a 10. zj. Debrecenben. Az utasítás megjelöli a hadfogadást lebonyolító seregredeket is, amelyek főhadfogadó kormányának székhelye lett egyben a zászlóaljak alakulási helye is.

² PH. 1848. máj. 17.

³ Ld. a Hadtörténelmi Intézet levéltára. Az 1848—49-es szabadságharc iratai. 16/e. fasc.

* A toborzás ugyanis egyszerre két vonalon: polgári és katonai vonalon is folyt. A toborzásnál felhasználták a magyarországi kiegészítési seregredek hadfogadó kormányait, amelyek toborzóbiztosai — az utasítás szerint — együttműködtek a törvényhatóság által kijelölt polgári biztosokkal. Ők alkották a katonai (szükség esetén polgári) orvossal együtt a „beavatási bizottmányt”. Ily módon biztosítva volt a május második felében újraválasztott és a forradalom ügyét szívükönviselő polgári szervek ellenőrzése és befolyása a toborzás menetére. Ez az óvatossági rendszabály eredményesen ellensúlyozta a seregredei hadfogadó tisztek közömbösségét, vagy osztrákrabarát érzelmét.

A toborzási utasítás a következő feltételekhez köti a felfogadást: „Ezen nemzetőrseregbe mindenki beléphet, ki tökéletes egészséggel bír és minden hadi szolgálatra alkalmasnak találtatik, — szintén 10 esztendei s magyarországbani tartózkodás által honosított külföldi vagy egyéb örökös tartománybeli is; — ha 18 és 40-ik évközi korú és legalább is öt láb két hüvelyk magasságú, és egyébiránt ösmert rossz magaviselete által nem bélyagoztatik.“ (3. §. Fölvételi kellékek.) A húsz pontból álló utasítás a továbbiakban meghatározza a jelentkező önkéntesek illetményét (napi 8 kr. és 1 kenyéradag), az elszállásolás és felszerelés módjait, továbbá tisztázza a toborzás szervezeti kérdéseit.

Ezzel a rendelkezéssel — amely mind a polgári, mind pedig a katonai szerveket kielégítette — mostmár valójában országos méretekben és szervezeten bontakozhatott ki a toborzás, és egyes helyeken rövidesen kiemelkedő eredményeket ért el. A toborzás sikere a fővárosban volt a legnagyobb, ahol három hét alatt kiállították és jún. 24-én már felszerelve útnak is indították az első két önkéntes zászlóaljat.⁴ Gyorsaság és siker szempontjából Pest és Buda után mindjárt a Tiszántúl következett, első között küldvén le a délvidéki hadszíntérre a szegedi 3. és a debreceni 10. honvédszászlóaljat — ezzel is tanújelét adva, hogy hű maradt évszázados függetlenségi hagyományaihoz.

A továbbiakban az említett két zászlóalj toborzásának, szervezésének és harcbandításának körülményeivel kívánunk foglalkozni.

A 10. honvédszászlóalj felállítása

A 10. honvédszászlóalj toborzása katonai vonalon a 39. sz. Don Miguel soryalozezred hadfogadóin keresztül történt.⁵ Ennek *Debrecenben* székelő főhadfogadó kormányja vezetésével *Nagykállon* (ahol eddig nem volt rendszeresített hadfogadó),⁶ *Nagykárolyban* és (a május végén kijelölt) *Nagyváradon*⁷ folyt le a zászlóalj toborzása, pontosabban az önkéntesek megvizsgálása és beavatása. (Toborzást ugyanis kezdeményeztek az egyes hatóságok is, melyek azután együttesen állították önkénteseiket a hadfogadók elé.) A zászlóalj toborzási körzete a következő területeket foglalta magába: Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ugocsa, Máramaros és Bihar megyéket, valamint a Hajdúkerületet.⁸

Debrecenben, a zászlóalj alakulási helyén korán megindult a toborzás munkája. Poroszlay Frigyes, a város főbírája néhány napon belül megkapta Batthyány miniszterelnök máj. 18-án kelő körlevelét a jelent-

⁴ PH. 1848. jún. 25.

⁵ O. Lt. Az 1848–49-es minisztérium levéltára [továbbiakban: 1848-as minisztérium]. A honvédelmi minisztérium iratai. Általános iratok. [továbbiakban: HM. ált. ir. 1848/66.

⁶ O. Lt. 1848-as minisztérium. Miniszterelnök hadügyi és nemzetéri iratai [továbbiakban: HNI.] 1848:276.

⁷ HM. ált. ir. 1848:63.

⁸ Debreceni Állami Levéltár [továbbiakban: D. It.] Hajdú megye iratai [továbbiakban: Hajdú m.]. 1848. 7. fasc. 68. sz.

kezésre felhívó falragaszokkal, azzal az utasítással, hogy azokat a legforgalmasabb helyeken kifüggesztve, „annak tartalmát egyszersmind a lakosság minden osztályai közt legnépszerűbb emberei által közzé tenni... ezáltal a haza szolgálatára iránti buzgalmat előidézni... polgári s hivatalos kötelességének ismerje.”⁹ Ezt követte a belügyminiszter máj. 20-i rendelete, amely utasítja a várost alkalmas polgári biztos — lehetőleg tisztviselő — kiküldésére, a toborzótiszttel való együttműködésre, a toborzási bizottmány létrehozására.¹⁰ Eredményeként a toborzás — bár a város május utolsó hetében a tisztújítással volt elfoglalva,¹¹ már máj. 23-án megindult. A főbíró még aznap büszkén jelentette a miniszterelnöknek, hogy „alig ragasztattak ki a megküldött felszólítási lapok, egy pár óra alatt számos önkéntesek jelentették magukat”...¹² A jelentések szerint máj. 23-án valóban 121 fő, az első öt napban összesen 178 — és a máj 23—31-ig terjedő időszak alatt már 336 volt a debreceni újoncok száma.¹³

A debreceni főbíró említett máj. 23-i levele ugyanakkor beszámolt arról, hogy a helyi hadfogadó kormány még semmi rendeletet nem kapott a beállott újoncokat illetően, így azok tartásáról és elszállásolásáról a városi tanács volt kénytelen gondoskodni. Nyilván a gondtól és tehertől szabadulni akarván, közli egyben a miniszterelnökkel, hogy már gondoskodtak az újoncok Pestre történő szállításáról is: mégpedig Tiszafüredig szekéren, Szolnokig hajón és onnan vasúton tervezik felküldésüket. Ezt csak a miniszterelnök gyors válasza akadályozta meg, aki máj 27-én közölte — örömet fejezve ki, hogy a toborzást illetően a városba vetett reményében nem csalódott —, hogy az újoncokat nem kell Pestre szállítani, mert azok Debrecenben lesznek fölszerelve. Batthyány levele egyben jelezte, hogy a többi kérdésre a közeljövőben nyomtatásban szétküldendő utasítások fognak felvilágosítással szolgálni.¹⁴ A problémákat véglegesen így csak a június első hetében megkapott toborzási utasítás oszlatta el — bár ekkor nagy gondot okozott a magassági mérték a már felfogadott újoncokkal kapcsolatban. — Ebben az időszakban határozták meg végleg a zászlóalj előljáróban említett toborzási körzetét is.

Időközben a *Hajdúkerületben* is megindult a toborzás, a máj. 27-i közgyűlési határozat értelmében, amely némi aggodalommal tekintett a fejlemények elé: „Népünk lóra termett, eleitől fogva huszárok szoktak körében toborzani*... úgy hogy a katonáskodás eszméje nálunk huszár-

⁹ D. Lt. Debrecen város levéltára [továbbiakban Debrecen]. Lvtr. 1848:35.

¹⁰ D. Lt. Debrecen. Lvtr. 1848:40.

¹¹ Szabó István: Debrecen 1848—49-ben 1928. 15. o.

¹² HNI. 1848:323.

¹³ O. Lt. 1848-as minisztérium. Belügyminisztérium — az Országos Nemzetőrségi Haditanács iratai [továbbiakban: ONÖHT]. 1848:3713.

¹⁴ HNI. 1848:323.

* A Hajdú-kerület a 6. sz. Württemberg huszárezred hadkiegészítő területe volt.

sággal van egybekötve¹⁵. Az aggályok — amint azt Péli Gábor főkapitánynak a belügyminiszterhez sürgönyileg küldött jelentésében olvashatjuk — nem voltak alaptalanok. Máj. 28-án a toborzás igen jól indult: már kora hajnalban Hadház, Böszörmény, Nánás és Dorog városokból biztatóan szép számú, több mint kétszáz önkéntes jelentkezett. Másnap azonban Debrecenben a beavatási bizottmány elé állított újoncok legnagyobb része nem vállalta a gyalogos szolgálatot és azzal a nyilatkozattal tért vissza, hogy „mint lovaskatonák a legnagyobb készséggel fognak szolgálni, de a gyalogság közé nem állnak.”¹⁶ A főkapitány ekkor kérte, hogy ezeket az újoncokat sorozzák be valamelyik lovasezredhez — amiről természetesen a minisztérium hallani sem akart. Mivel a pénzügyi viszonyok ekkor még huszárezredek felállítását, azok tetemesen nagyobb költségei miatt nem tették lehetővé, a miniszterelnök csak azt ígérhette meg, hogy lovascsapatok alakulása esetén a hajdúkat oda át fogják helyezni.¹⁷ Ez a nyilatkozat természetesen nem nagy rokonszenvre talált, ezért néhány tucat jelentkezőtől eltekintve — akiket máj. 28-án soroztak be — a kormány egészen őszig, a Bocskai-csapat felállításáig, nélkülözni volt kénytelen a „harcias jellemű hajdúk” szolgálatait.

Szabolcsban, a toborzás kezdetekor újonnan felállított nagykálói hadfogadó némi késéssel, csak jún. 6-án kezdte el tevékenységét,¹⁸ néhány nappal azután, ahogy a hadügyminisztérium megérkezett a nyomtatott toborzási utasítás. A hadfogadó parancsot kapott ebben, hogy a „dolog miben állását sürgöny által haladéktalanul bejelentse” és a toborzás menetéről időről-időre jelentést adjon.¹⁹ A késedelem ellenére a polgári szervek természetesen máj. 27—28-án már erőteljesen megkezdték a toborzást és máj. 31-én 226 fő, jún. 6-án pedig közel 600 a jelentkezett önkéntesek száma.²⁰ Mindez azt mutatja, hogy a polgári szervek buzgóan tevékenykedtek a toborzás érdekében, hogy a megye helységei megkezdék az önkéntesek beszállítását a hadfogadó helyre. Pl. Nyíregyháza városa már máj. 29-én 42 jelentkezőt vitt Nagykállóba.²¹ (Nyíregyháza végül 71, Nagykálló 51 önkéntest állított.)

Ezért érthető, hogy Szabolcs megye jún. 5-én már sürgeti az újoncok átvételét a hadügyminisztériótól,²² egyben kéri, hogy az előírt 5 láb 2 hüvelyk magassági mértéket a szabolcsi „alacsony termetű, de különben erős izmú, munkaedzett testalkatú” önkénteseknél 5 lábra szállítsák le. — Időközben azután megérkezett Csippik János hadnagy, a 39. sor-

¹⁵ D. Lt. Hajdu m. 1848. 5. fasc. 27. sz.

¹⁶ HNI. 1848:510.

¹⁷ D. Lt. Hajdu m. 1848. 7. fasc. 24. sz.

¹⁸ O. Lt. 1848-as minisztérium. Belügyminisztérium — ONÖHt. újoncozással kapcsolatos iratai. [továbbiakban: ONÖHt. újonc ir.] 253. rakt. sz.

¹⁹ Nyíregyházi Állami Levéltár. [továbbiakban: Ny. lt.] A 10. zászlóalj iratai.

²⁰ U. o. A 10. zj. iratai: „Az 1848-ik évbe 3 évre önkéntesen beállott újoncok fizetési naplója.”

²¹ Lukács Ödön: Nyíregyházi szabad, kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886. 279. o.

²² HNI. 1848:499.

ezred toborzótisztje, aki Finta Márton főkapitány, polgári biztos és Schaller János „középponti alorvos“ társaságában jún. 7-én²³ megkezdte a jelentkezők felfogadását és beavatását. A beavatottak száma:

jún. 7.	jún. 8.	jún. 9.	jún. 10.	jún. 11.
218	161	35	102	107 fő

vagyis öt nap alatt 623 fő volt.²⁴

A kilencszáz főt meghaladó jelentkezők között valóban szép számmal voltak olyanok, akik egyébként alkalmasak lettek volna, de a mértéket nem ütötték meg. Ezeket azután a hadügyminiszter korábbi utasítása értelmében a 62. sz. Turszky seregreddhez igyekeztek besorozni, szintén három évre. Ez az intézkedés a seregredddel szembeni bizalmatlanság miatt némi ellenszenvet váltott ki az újoncok körében — amint az Péchy László alispán jún. 10-i leveléből kitűnik²⁵ — végül azonban 230 jelentkezőt soroztak be a Turszky ezredhez is.²⁶ Vagyis Szabolcs megye — annak ellenére, hogy itt is igen erős rokonszenv mutatkozott a lovasszolgálat iránt²⁷ — nem egészen három hét alatt a honvédekhez és a Turszkyakhoz összesen 853 önkéntest állított.

A közelfekvő *Bereg megye* is Nagyállóba küldte újoncait, úgyhogy ezek csekély száma az előbbi összegből levonandó. — A beregi alispán már máj. 29-én jelentette a miniszterelnöknek, hogy a megyebeli lelkes fiatalság kezdeményezésére „zene és zászló kíséretében felhívó szónoklatok mellett kezdtek meg a helyenkénti körutakat“ és első útjukon az önkéntesek száma 40 főre szaporodott.²⁸ Ezekben a napokban kapta meg a megye az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnökétől az értesítést, hogy az önkéntes jelentkezők a debreceni 10. zászlóaljhoz sorozandók és tetszés szerint akár Debrecenbe, akár Nagyállóba vagy Nagykárolyba szállíthatók.²⁹ Június elején azután Beregszászról állítólag több mint hatvan ifjú indult Nagyállóba jelentkezni.³⁰ Mindenesetre a nagyállói hadfogadó a toborzás idején Bereg megyéből csak 31 önkéntest fogadott fel: mégpedig Beregszászról 16, Munkácsról pedig 15 jelentkezőt — elsősorban földesurakat, ügyvédek, diákokat és tisztviselőket.³¹

A *Szatmárban*, Nagykárolyban tartott hadfogadásról keveset tudunk. Megjegyezni kívánjuk, hogy itt már korábban is volt a 39. seregreddnek hadfogadó helye, így nem kellett olyan nehézségekkel megbirkóznia, mint a kállói toborzóknak. A toborzási biztos kinevezésével — amire

²³ U. o.

²⁴ Ny. lt. Avatójegyzékek 1848/49.

²⁵ HNI. 1848:499.

²⁶ ONöHt. 1848:3713.

²⁷ HNI. 1848:499.

²⁸ HNI. 1848:398.

²⁹ *Lehoczky Tivadar*: Bereg megye és a munkácsi vár 1848—49-ben. Munkács, 1899. 23. o.

³⁰ U. o.

³¹ Ny. lt. Avatójegyzékek. 1848/49

máj. 27-én került sor³² — a munka kezdetét is vette, és eredményeként június közepéig az erősen nemzetiségi összetételű megye 232 önkéntest állított a honvédekhez és 69 újoncot a Turszky serezedhez.³³ A Szatmárnémetiből jelentkezett önkéntesek száma kb. 40 főre tehető.³⁴

Nagykárolyban állottak a hadfogadó bizottmány elé *Máramaros megye* tisztviselői³⁵ és *Ugocsa megye* földbirtokosai is, amint ezt az egyik szatmári önkéntes levelében tömören megjegyzi: „Máramaros és Ugocsából is számos úri ember jött be.”³⁶ Egyébként Máramaros kieszközölte magának — tekintettel Nagykaroly messzeségére és arra, hogy területén is van hadfogadó —, hogy önkénteseit Máramarosszigeten avatassa be és csak nagyobb (30—40 főnyi) csoportokban szállítsa Nagykarolyba.³⁷ — Végül meg kell említeni azt is, hogy Nagykarolyba utasították a Partiumból *Közepszónok* megyét is, amelynek alispánja Zilahot szerette volna a hadügyminiszter útján pótlólag hadfogadó helyül kijelöltetni — de eredménytelenül.³⁸

A 10. zászlóalj negyedik hadfogadó helye *Nagyvárad* volt, amelyet Beöthy Ödön bihari főispán kérelmére jelölt ki a miniszterelnök. Beöthy máj. 24-én kelt levelében beszámolt a toborzási hirdetményeknek a fiatalság körében keltett lelkes visszhangjáról és a következőket írta: „... a fellelkesedés percei hatását pedig fel használni igyekezve, itt Váradon is toborzást nyitni semmit sem késtünk”.³⁹ Batthyány azután máj. 30-án intézkedett is, hogy Nagyváradon rendes hadfogadót állítsanak fel.⁴⁰ Az itt megindult toborzás eredményeként jún. 7-én Nagyváradról 103 honvédet és a Turszky ezredhez 15 önkéntest szállítottak Debrecenbe.⁴¹ A honvéd önkénteseket azután két nap múlva — saját kérésükre — továbbküldték Szegedre.⁴² Nagyvárad később még egy csoport bihari önkéntest állított a honvédséghez, de azt már a debreceni főhadfogadó mellőzésével, egyenesen Szegedre küldték.⁴³ Így *Bihar megye* önkénteseinek zöme — a tervezettel és utasításokkal ellentétben — nem a 10. zászlóalj, hanem a szegedi 3. honvédszászlóalj soraiban küzdött.*

Időközben Debrecenben, a zászlóalj alakulási helyén is tovább folyt a toborzás és jún. 1—8-ig újabb 73 önkéntest avattak be.⁴⁴ A debreceni főhadfogadó már jún. 4-én jelzi a hadügyminiszterhez küldött jelentésé-

³² Ny lt. Szatmár vm. közgy. jkv. 1848:1540.

³³ ONÖHT. 1848:3713.

³⁴ *Borovszky Samu* (szerk.): Szatmár-Németi sz. kir. város. Bp. é. n. 264. o.

³⁵ HNI. 1848:362.

³⁶ *Alföldi Hírlap*, Debrecen. 1848. júl. 5.

³⁷ ONÖHT. 1848:872.

³⁸ HNI. 1848:451.

³⁹ HNI. 1848:330.

⁴⁰ HM. ált. ir. 1848:63.

⁴¹ ONÖHT. 1848:3713.

⁴² ONÖHT. újonc. ir. 253. rakt. sz. — *Hegyesi Márton*: Az 1848-iki harmadik honvédszászlóalj története. Bp. 1898. 18. o.

⁴³ *Hegyesi*: id. mű. 20. o.

* A toborzási körzetekről készült térkép már ezt az utóbbi megoszlást tünteti fel.

⁴⁴ ONÖHT. 1848:1312.

ben,⁴⁵ hogy a nagykállói és nagykárolyi önkéntesekkel a zászlóalj létszáma rövidesen elérí az ezer főt, azért utasítást kér, hogy ezután is folytassa-e a toborzást. A válasz⁴⁶ értelmében be kell hívni a fiókfogadók újoncait — és ha számuk elérí a szabályszerű állományi létszámot, akkor a toborzást teljesen be kell szüntetni. Ezekután a hadfogadó — bár jún. 10-én 98 nagyváradí önkéntest továbbküldött Szegedre⁴⁷ — beszüntette a hadfogadást⁴⁸ és elrendelte az összes újoncok Debrecenbe szállítását.⁴⁹

A toborzás berekesztéséig — a nagyváradíak kivételével — Debrecenben 447 honvédet toboroztak,⁵⁰ amihez jún. 15-én 292 nagykárolyi és jún. 18-án 623 nagykállói újonc járult.⁵¹ Végül a nagykállóiak beszállításakor Szabolcs megye kérésére és felelősségére felfogadtak még öt jelentkezőt.⁵² Ezzel a zászlóalj létszáma — messze túlhaladva a szabályszerű keretlétszámot — 1367 főre emelkedett. Ezen kívül még a Turszky sorezredhez a toborzási körzetben összesen 323 embert állítottak.⁵³

Míndez súlyos terhet jelentett a városnak, hiszen csak a sorezredí legénység egy részét tudta középületekben elhelyezni, akikkel együtt a városban állomásozó katonaság létszáma 1925 főre rúgott.⁵⁴ Ebből a számból laktanya híjján mintegy 1750 embert kellett a polgári lakosság-nál elszállásolni. Ezért többízben kérelemmel fordultak a miniszterelnök-höz, a hadügyminiszterhez, hogy könnyítsen terheiken, aminek eredményeként jún. 27-én a sorezredhez állott 323 újoncot egy kapitány parancsnoksága alatt Pestre szállítottak.⁵⁵ A miniszterelnök azonban nem egyezett bele Poroszlay polgármester javaslatába,⁵⁶ hogy a közelfekvő hajdúvárosokban mezoszlva helyezték el az önkénteseket. Ragaszkodott ahhoz, hogy a zászlóalj együttmaradjon, hiszen úgyis csak addig lesz Debrecenben, amíg „a legnélkülözhetetlenebb ruha és fegyverzettel“ el nem látják, azután rövidesen rendeltetési helyére fogják indítani.⁵⁷

Mielőtt követnének az immár Debrecenbe, alakulási helyére összpontosított zászlóalj felszerelésének menetét, vizsgáljuk meg, kikből, *milyen osztályokból* tevődött össze önkéntes állománya.

A 39. sorezred debreceni főhadfogadó helyének parancsnoka, Abraham kapitány, jún. 4-én a hadügyminisztériumnak küldött jelentésében a következőképpen jellemzi a debreceni újoncokat:

45 HNI. 1848:448.

46 U. o.

47 ONöHt. 1848:1312

48 ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

49 D. lt. Debrecen. Tan. ül. jkv. 1848:47. (jún. 15.)

50 ONöHt. 1848:3713.

51 ONöHt. 1848:1312.

52 HNI-iratok ikt. kve. 1848:955.

53 ONöHt. 1848:3713.

54 HNI. 1848:556.

55 ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

56 HNI. 1848:556.

57 D. lt. Debrecen. Lvtr. 1848:77.

„A már be avatott önkéntesek töbnyire nemes férfiak, itteni polgárok fiai, mesterlegények, és pór sühederekből állanak, — izmos, köp-
czös és erős testalakúak, s jelen körülményekre való nézve, haj-
landó szelleműek...“⁵⁸

A hazafias érzelmű hadfogadó kapitány fogalmazása nem hagy két-
séget afelől, hogy a társadalom haladó elemei, „a jelen körülményekre...
nézve, hajlandó szellemű“ középnemesség, honoratior réteg, céhlegények
és zsellérek alkották a 10. zászlóalj magvát.

Még közelebbi felvilágosítást adnak a nagykállói hadfogadó jún.
7—11-i avatójegyzékei,⁵⁹ ha a felfogadottak mesterségszerinti megoszlá-
sát vizsgáljuk. A mesterség, ill. foglalkozásszerinti megoszlást — tekintet-
tel arra, hogy egy lassan felbomló, a feudalizmusból most kibontakozó
társadalomról van szó — nagyjából egybevágónak vehetjük az osztályha-
tárokkal. A mesterségnélkülieket pedig — mivel erősen mezőgazdasági
jellegű vidékről van szó — kivétel nélkül parasztnak tekinthetjük —
sőt még az iparosok nagy része is aféle parasztiparos, mesterségével csak
télien foglalkozó mester lehetett. Végül még arra kell ügyelnünk, hogy a
szegénysorsú értelmiségieket (gazdatisztek, tanítók, nevelők, irnokok,
gyógyszerészek) jól megkülönböztessük — amennyire az összeírás
ezt megengedi — az értelmiségi pályán (mint ügyvéd, megyei tisztí
ügyész, stb.) működő földbirtokosoktól.

Ezeket szem előtt tartva tudjuk kimutatni a 623 szabolcsi önkéntes
osztálymegoszlását:

paraszt	466	74.8%
iparos	96	15.4%
földbirtokos	43	6.9%
értelmiségi	18	2.9%

Megjegyzendő, hogy a 43 földbirtokos közül 10 Beregből került ki
— ahonnan ugyanakkor a 31 önkéntes között csak 6 paraszt („mester-
ség nélküli“) jött; továbbá, hogy Szabolcs megye jelentkezett földesurait
kivétel nélkül fő- vagy altisztségre ajánlotta⁶⁰ — a Kállóban megválaszt-
ott ideiglenes altisztek között azonban tíz közül 5 földbirtokos, 3 tanító,
1 nevelő és 1 tanuló volt.⁶¹ Az avatási jegyzék bejegyzései szerint a ta-
nulók nagy részét a megye ajánlatára vették be; volt olyan, akinek nevé-
nél a következő megjegyzés áll: „gyenge, de lelkesen katona“.

A legfontosabb kérdés azonban az, hogy *a parasztság milyen ré-*

⁵⁸ HNI. 1848:448.

⁵⁹ Ny. lt. Avatójegyzékek. 1848/49.

⁶⁰ ONÖHt. 1848:1062.

⁶¹ Ny. lt. Avatójegyzékek 1848/49. és a nagykállói önkéntesek fizetési nap-
lója alapján.

tegeiből tevődött össze a szabolcsi önkéntesek háromnegyedét kitevő „mesterség nélküliek” tömege? Erre az avatási lajstromok nem tudnak feleletet adni — de ebben a vonatkozásban találunk számos más utalást. Már Debrecen város főbírája, ill. polgármestere említi első levelében, hogy kívánatos volna, hogy ha az újoncok „bár egészen nem öltözködhetnének is fel katonai ruhákba, legalább egy darab egyen forma fős és lábbelivel láttatnának el mielőbb.”⁶² Erre nemcsak a rendfenntartás, a házaknál szerteszét elszállásolt önkéntesek megkülönböztetése érdekében volt szükség,⁶³ hanem azért is, mert az újoncok nagyrésze valóban rászorult a lábbelire. Amint ezt igazolja Ábrahám kapitány már említett részletes jelentése:

„Végre pedig alázatos észrevétel teendődik az iránt, hogy ha az bá avatott önkéntesek részére — kik többnyire, főképp, a külföldiek* csupan egy pár fehér ruhával lévén el látva — a meg kívántató fehér ruha, foszlány és topánkák iránt hovahamarábbi rendelés nem tétetik, az tisztátalanság, és az abból eredő egészségtelenség elhatalmazhatna...”⁶⁴

Mindez együttvéve igazolni látszik azt a feltevést, hogy az önkéntesek nagy tömegét alkotó parasztok zöme a szegényparasztságból, a **zsellérek** közül került ki, hogy valóban *a nemzetőrség soraiból kirekesztett nincstelének az elsők között jelentkeztek a haza, a forradalom védelmére.*

Az avatólajstromok ismeretében meg tudunk még felelni arra a kérdésre is, hogy milyen korosztályokból tevődtek össze a 18—40 év közötti önkéntesek. A szabolcsi toborzás adatai igazolják a kortársak által reánk hagyott — és a köztudatba oly mélyen gyökeredzett — nézetet, hogy az első önkéntes honvédezászlóaljak zömében fiatalokból állottak. A szabolcsi 623 önkéntes korszertinti megoszlása:

18—22 éves	434	69.7%
23—25 éves	84	13.5%
26—30 éves	65	10.4%
31—40 éves	40	6.4%

Vagyis a 18—25 éves fiatalok döntő többségét, több mint 80%-át alkották a legénységnek. (Meg kell még jegyezni, hogy a 30—40 év kö-

⁶² HNI. 1848:323.

⁶³ HNI. 1848:420.

* A környékbeliek, nem debreceniek.

⁶⁴ HNI. 1848:448.

zötti 50 főből 12 kiszolgált katona, 8—15 évi szolgálattal rendelkező egyén jelentkezett.)

Tekintettel arra, hogy a debreceni 10. honvédszászlóalj gazdasági fejlettség szempontjából nagyjából egységesnek tekinthető területen alakult, ebből kifolyólag az osztályerőviszonyok is egyenlőek lehettek — így a zászlóalj egyik felének arányait érvényesnek tekinthetjük az egész zászlóaljra. Csak egy irányban kell számolni az összetétel bizonyos módosulásával: Debrecenben a kollégiumi diákság lelkes csatlakozása következtében az értelmiség arányának feltétlenül meg kellett növekednie. A kollégiumban a tanítást május végén befejezték, a három és fél-százat meghaladó diáksereg szétszéledt és jelentős részük állott be ott helyben a honvédekhez. Az egyik kortárs visszaemlékezéseiben így írja le ezeket a napokat: „... a pönköst innep elmúltával a mindig fenyegető veszélyek növekedésével férfi karra lévén szüksége a hazának, az egész iskola szét oszlott, s bár még vége távol volt, befejezettnek tekintették az év; sokan a már akkor aiakult önkéntesek soraiba állván“.⁶⁵ — Arról is van tudomásunk, hogy jún. végén a zászlóalj állomáshelyére már megérkezett parancsnoka elsők között arra kért engedélyt, hogy utólag 40 sárospataki diákot a zászlóaljba felvehessen.⁶⁶ (A zászlóalj parancsnoka maga is zempléni, ez lehet magyarázata a patai diákok jelentkezésének. A kérelem sorsa ismeretlen, de — a zászlóalj amúgyis magas létszámának további növekedéséből indulva ki — feltehetőleg teljesült.) Mindenestre a debreceni diákok jelentős mértékben növelhették a zászlóaljban a diákok, az értelmiségiek arányát.

A 10. honvédszászlóalj közel 1400 főnyi legénysége tehát Debrecenben állomásozott a 39. sereged főhadfogadójának parancsnoksága alatt, csak az kellett most már, hogy a zászlóalj tisztikára átvegye őket és megkezdje a kiképzést és felszerelést. A zászlóaljparancsnokok kinevezése még jún. 8-án megtörtént,⁶⁷ amikor a hadügyminiszter előterjesztésére a nádor Szemere Pál nyugalmazott századost nevezte ki őrnagynak és a 10. zászlóalj parancsnokának. Szemere őrnagy azonban csak jún. 29-én vette át az 1367 főnyi legénységet a hadfogadótól.⁶⁸ Munkáját megkönnyítette, hogy a toborzás országos sikerére való tekintettel, az egyre növekvő számú önkéntesek „rendezésére és fegyverbeni gyakorlatára“ a nádor kinevezte az első tiszteket a honvédszászlóaljakhoz, köztük a 10. zászlóaljhoz is.⁶⁹ A kinevezettek a következők:

századosnak

Mihályi Károly főhadnagyot
Hrabovszky Róbert főhadnagyot

⁶⁵ Széll János önéletírása. Kézirat a debreceni Déri Múzeumban. 201. p.

⁶⁶ HNI-ir. ikt. kve. 1848:1164.

⁶⁷ HNI. 1848:768. — Közlöny. 1848. jún. 15

⁶⁸ HNI-ir. ikt. kve. 1848:1161.

⁶⁹ HNI 1848:464. — Közlöny. 1848. jún. 15.

főhadnagynak

Földvári Sándor volt hadnagyot
 Beóthy György volt hadnagyot
 Krivácsy József hadnagyot

hadnagynak

Gyurkovics Imre őrmestert
 Komáromy György és
 Szunyoghy Albertet.⁷⁰

A rendelet egyben a tiszteket állomáshelyük azonnali elfoglalására utasította.

Az aktív tisztek egy részével — akik serezedükkel helyben állomásoztak — Szemere őrnagy hozzálátott lelkes újonczászlóalj felruházásához, felszereléséhez és kiképzéséhez. Ez utóbbi volt a könnyebb feladat. (Amit egyébként az általános utasítások értelmében már a hadfogadó tisztjeinek is el kellett kezdeniök.) A miniszterelnök Debrecen városához írt levelében — amelyben kifejti, hogy a toborzást nem azzal kell kezdeni, hogy fegyvert nyomnak az újoncok kezébe — a következőket mondja erről a feladról:

„Nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy ezen tiszt urak megketőzött szorgalommal új hivatalokban eljárjanak, s az önkénteseket erkölcsre, tisztaságra, hadfegyelemre szoktatván, egyszersmind őket a hadgyakorlatok elemeiben, t. i.: fordulat és menetekben beoktasák, s ha ennek foganata mutatkozik és az önkéntesek eléggé kiképeztettek, erről szóló jelentésüket ide tegyék, hogy azután a minisztérium az igénylő számú fegyvereket részökre innen kioldgáltassa; de hiba volna a nemzetőrségnél lévő fegyvereket olly embereknek, kik azzal bánni nem tudnak, kiadni.“⁷¹

A felruházás kérdése azonban már sokkal nehezebb feladatok elé állította a zászlóalj parancsnokságát. Már az előzőek során láttuk, hogy a zászlóalj zömében zsellér-napszámos legénysége ruhaneműekkel, főleg fehéreneművel igen gyengén volt ellátva. Ábrahám kapitány jún. 4-én kelt jelentésére adott válaszában a hadügyminiszter kijelentette: „A ruházatot és fegyvereket illetőleg mind a perczben teljes hiány miatt ebbeli igényeiknek meg nem felelhetek“.⁷² Azt tanácsolja, hogy a hadfogadó kézraktáraiból „a leginkább szűkölködő önkéntesek... fejérenemű és topánnyal öltöztessenek fel”, s addig, míg az egész zászlóalj számára a

⁷⁰ Utóbbi két polgári személyt Beóthy Ödön ajánlotta (HNI. 1848:330.) a toborzásnál kifejtett buzgalmuk jutalmául. (Előbbi Bihar m. volt országgyűlési követe, utóbbi bihari földbirtokos.)

⁷¹ D. lt. — Debrecen. Lvtr. 1848:34

⁷² HNI. 1848:448.

ruházat meg nem érkezik, fokozott gondot fordítsanak a gyakori fürdésre és a ruházat rendszeres tisztántartására. A főhadfogadó azután ideiglenesen kiegészítette a „minden ruha nélkül szűkölködő“ önkénteseket, majd a város látott hozzá a legnélkülözhetetlenebb darabok pótlásához.⁷³

A város a pénzügyminiszter felhívására közel 14.000 ft-ot gyűjtött össze önkéntes adakozásokból,⁷⁴ ami komoly segítséget jelentett a zászlóaljnak, főleg, ha a sóhivatal útján utalványozott pénzek késtek — vagy mint előfordult, tévedésből Nagyváradra küldték.⁷⁵

Szemere őrnagy pedig júl. 3-án — az Országos Nemzetőrségi Haditanács korábbi utasítása értelmében, felhívással fordult a zászlóalj toborzási körzetében fekvő megyékhez, hogy ajándékaikat,

„mennyiben azok a fölruházás, fegyverkezéshez anyagul szolgálhatnak, természetben a zászlóalrhoz szállíttassanak. Ilyenek lehetnek bőr, vászon, kék és barna posztó. Azon ajánlatok ellenben, melyek ily végre nem használhatók, tétessenek pénzzé, de csak pénzben küldessenek át.“⁷⁶

Ugyanakkor a miniszterelnök és az Országos Nemzetőrségi Haditanács az Óbudai Ruházati Bizottmányon keresztül szintén mindent megtett a zászlóalj felszerelése érdekében. Az újság szerint július második felében a következő holmik érkeztek Pestről:

- 1.400 db nadrág,
- 1.400 pár bakancs,
- 1.400 db kiszabott köpeny és ugyanannyi foszlány (zubzony) kelmében,
- 1.400 db vászontarisznya,
- 1.380 db nadrágszífj,
- 1.380 db töltésláda,
- 98 db altiszti kard.⁷⁷

Az így lassan fölszerelt és részben kiképzett, nagylétszámú zászlóaljra már számított a kormány; júl. 15-én a miniszterelnök rendelkezett, hogy mivel a 10. zászlóalj számára már a szükséges felszerelési tárgyakat elküldötték és a fegyvert is napokon belül megkapja, elő kell készíteni a kiindulásra.⁷⁸ Néhány nap múlva intézkedett a zászlóalj számfelületi újoncairól is: azokat a 6. zászlóaljnak átadni rendelte.⁷⁹ A hadügyminiszter júl. 23-án kelt rendelete azután júl. 28-ára tűzi ki az indulás

⁷³ ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

⁷⁴ Szabó István: i, m. 17. o.

⁷⁵ D. lt. Debrecen. Tan. ül. jkv. 1848:128. és 151. sz.

⁷⁶ D. lt. Hajdu m. 1848. 7. fasc. 68. sz.

⁷⁷ Alföldi Hírlap. 1848. júl. 23.

⁷⁸ HNI. 1848:645.

⁷⁹ HNI. 1848:670.

napját, megparancsolva, hogy Szegedre vonuljanak, ott a zászlóalj feleszámú újoncait a 6. zászlóaljnak átadva, várják be Bechtold altábornagy, a délvidéki seregek főparancsnokának utasításait.⁸⁰

A zászlóalj ruházatának és felszerelésének kiindulás előtti állapotáról részletes képet kaphatunk Szemere őrnagy júl. 25-én kelt jelentéséből.⁸¹ Eszerint a zászlóalj bakancssal, nadrággal és két váltás fehérenművel el van látva. Sapka és a köpeny (amit kiszabva, kaptak) 2—3 nap alatt elkészül, csak a foszlány, amit végben kaptak, nem lesz kész, mert a szabók nem győzték a munkát. — Emellett a zászlóalj kapott Temesvárról 1044 új szuronyos puskát,⁸² van 12.000 óngolyója, 8.000 gyutacsa és 6 q lőpora. A hadrakészen álló zászlóalj létszáma az ugyanakkor mellékelt kimutatás szerint 1339 fő, vagyis az elmúlt hónap során még tovább növekedett.

Július 28-án azután a parancs értelmében a zászlóalj útnak indult. Előbb Szolnokra vonult, majd némi pihenő után, aug. 5-én az első három század (mivel több hajó nem állott rendelkezésre) elindult Szegedre, ahová másnap délben érkezett meg. A zászlóalj másik fele aug. 6-án indult tovább hajóval Szegedre.⁸³ A zászlóalj első fele már aug. 7-én útra-kelt Bechtold parancsára Óbecsére, a táborba — ahol átadta a 6. zászlóaljnak kétszáz főt meghaladó feleslegét⁸⁴ — és továbbment Nagybecskerekre, ahová aug. 8-án érkezett meg.⁸⁵ Végül a 10. zászlóaljat a délvidéken állomásozó magyar erők balszárnyán, Kis Ernő ezredes dandárába osztották be. Állomáshelye *Écska* volt, a nagybecskereki tábor előőrse a Perlasznál és Tomasevácnál magukat elsáncolt szerb felkelőkkel szemben.⁸⁶

Itt fejeződött be azután a zászlóalj felszerelése és folytatódott kiképzése — a harcok szünetében. Mert Écskán, 10—15 kilométerre a felkelők táborától mozgalmasság volt az élet. Egyik legkiemelkedőbb fegyvertényét a zászlóalj alig három héttel megérkezése után hajtotta végre, amikor résztvett szept. 2-án *Perlasz* megrohanásában és elfoglalásában. A zászlóalj a Mihály serezzel 3. zászlóaljjal vállvetve, hősiességgel kivette részét a szuronyrohamból.⁸⁷ Itt kapott súlyos sebet Szemere Pál őrnagy, aki szept. 8-án belehalt sérüléseibe.⁸⁸

⁸⁰ HNI-ir. ikt. kve. 1848:729 — Alföldi Hírlap. 1848. júl. 26.

⁸¹ ONöHt. 1848:2232.

⁸² Júl. 19-én érkeztek. Ld.: Alföldi Hírlap. 1848. júl. 23.

⁸³ ONöHt. 1848:2520. — Alföldi Hírlap. 1848. aug. 20.

⁸⁴ Szalkay Gergely: A VI. honvéd zászlóalj története. Kézirat az Országos Széchényi Könyvtárban. Fol. Hung. 2087.

⁸⁵ Közlöny. 1848. aug. 16.

⁸⁶ ONöHt. 1848:3032.

⁸⁷ Közlöny. 1848. szept. 5. — *Gyalókey Jenő*: A perlaszi tábor megvétele. 1848. szept. 2. Századok. 1915. 274—287. o.

⁸⁸ ONöHt. 1848:3713. Utóda Kiss Pál 37. sz. gyalogezredesi százados, a Perlasznál szintén résztvevő bihari nemzetőrök parancsnoka lett. — Közlöny. 1848. szept. 7.

A 10. zászlóalj alakulásának története ezzel befejeződött. Átesett a tűzpróbán, s a tábori élet, az előőrsszolgálat nehézségei megedzették, rövidesen ütőképes egységgé kovácsolták. Önkéntesei beváltották a hozzájukfűzött reményeket, bátran, lelkesen harcoltak és soraikból számos új tiszt került ki a később, 1848. őszén felállított új zászlóaljakhoz.

A 3. honvédszászlóalj felállítása

A 3. honvédszászlóalj toborzását a 37. Mihály nagyherceg serezed hadfogadó szerveinek segítségével intézték, amelynek főhadfogadó kormányza Szegeden székelt, s amelynek ezen kívül hagyományos fiókhadfogadóhelye volt a békésmegyei Gyulán.⁸⁹ A fenti két hadfogadóhoz jelölte ki azután — Nagyváradal egyidejűleg — máj. 30-án a miniszterelnök még Arad városát is.⁹⁰ Ez utóbbi azonban már a 61. Rukawina gyalogezred hadkiegészítő területéhez tartozott, így annak hadfogadója végezte a toborzást,⁹¹ miként Temesváron is, amely ugyan nem volt hivatalosan kijelölve, de ahol szintén szép sikerrel folyt a honvédtoborzás.⁹² Végül, mivel a Nagyváradon jelentkezettek is Szegedre kerültek, ez is a 3. zászlóalj toborzóhelyeihez sorozandó. A zászlóalj toborzási körzete hivatalosan Bihar, Békés, Arad, Csanád és Csongrád megyéket foglalta magába, de ide szállították újoncaikat Krassó, Temes és Torontál megyék is. Ez utóbbi területekre tulajdonképpen hivatalosan nem volt kiterjesztve a toborzás, tekintettel arra, hogy a lakosság nagy része a közvetlen támadás veszélye miatt, saját szűkebb hazájának védelmével volt elfoglalva.

Szegeden — miként Debrecenben — korán megindult a toborzás. Vadász Manó, az ezekben a napokban lefolyt tisztújítás eredményeként megválasztott szegedi polgármester már máj 21-én jelenti, hogy városrészenként utasította a tanács egy-egy alkalmas tagját, hogy az „önkéntes nemzetőri toborzást... addig is, míg e részben további miniszteri rendeletek érkeznének, legalább a beírással meg kezdje...“⁹³ Két nap múlva már a toborzás előrehaladásáról számotadva, a polgármester az újoncok Pestre küldését is tervezi.⁹⁴ Ezért azután Batthyány miniszterelnök máj. 27-én Szegeddel is sietve közölte, hogy a zászlóalj alakulási helye Szeged lesz és itt is fogják felszerelni.⁹⁵ Közben Szegeden is nagy probléma, hogy nem tudnak az érdeklődőknek közelebbi felvilágosítást adni, és azt sem tudják, hogy mit kezdenek a már jelentkezettekkel. Máj. 25-én Osztrovsky József „kirendelt tanácsnok“⁹⁶ erről a következőt jelenti:

⁸⁹ HM. ált. ir. 1848:66.

⁹⁰ HNI. 1848:351.

⁹¹ ONöHt. 1848:3223.

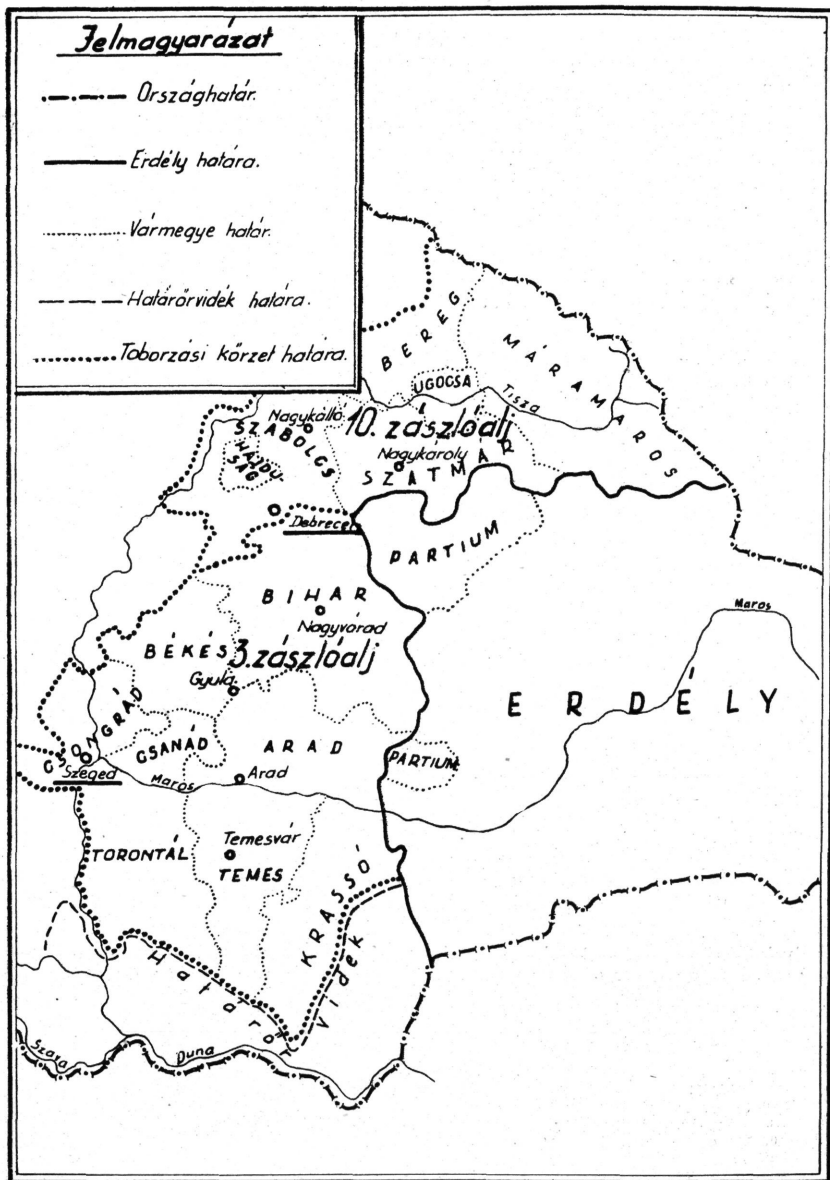
⁹² Deák Imre: Adatok az 1848 év eseményeihez Krassó vármegyében. Lugos. 1931. 71. o.

⁹³ HNI. 1848:306.

⁹⁴ U. o. 1848:316.

⁹⁵ U. o.

⁹⁶ Reizner János: A régi Szeged. Szeged, 1884. I. 147. o.

A 3. és 10. honvédzászlóalj toborzási körzete.

„... az aláírások és besorozások gyakoribbak lennének, ha az illetőket az elmenetel vagy a fölesketés idejéről biztosabbá lehetne tenni, mert a dolog bizonytalansága sokakat, sőt legtöbbet visszatart...“⁹⁷

Mindaddig nem volt nehézség a szegedi toborzásnál, míg a vidékiek meg nem érkeztek. A Szegeden összeírt jelentkezők ugyanis továbbra is otthon tartózkodtak és így a városi tanácsnak külön gondot nem jelentettek. Amikor azonban máj. 27-én Szentesről 39 önkéntes érkezett, a város rögtön sérelmezte, hogy a helyi hadfogadó még nem kezdte meg a munkát. Az aznapi tanácsülés nehézkesen gondoskodott elhelyezésükről és ellátásukról⁹⁸ és ugyanakkor a hadügyminiszterhez fordult sürgős „utasító rendeletért“, mert félt, hogy „a halasztás csak a nőttön nevedő lelkesedést bágyasztaná...“⁹⁹ Néhány nap múlva, máj. 31-én Vadász polgármester már azt jelenti a miniszterelnökhöz írott levelében,¹⁰⁰ hogy Krassó megyéből 40, Temes megyéből 156 és Makóról 50 újonc érkezett, akiket csak a legnagyobb nehézségek árán tudtak a lakosságnál és a felsővárosi minoritáknál elszállásolni. Jelzi egyben azt is, hogy az egybesereglett újoncokat önkéntes adományokból látják el. Ezért sürgősen kéri az újoncokat átvevő és feleskető tiszt leküldését és az önkéntesek ellátásáról, elszállásolásáról és felruházásáról szóló rendelkezéseket.

A polgármester a jún. 1-én tartott közgyűlésnek jelenti, hogy „a haza alsó vidékeinek több részéből“ addig Szegedre gyülekezett önkéntesek száma kb. 350 főre tehető, akiket a minorita rendházban helyeztek el. Egyben jelenti, hogy az egybesereglett, de még hivatalosan fel nem fogadott, ezért az állam által el nem látott önkéntesek aznapról — szíveségből — a helyi katonai élelétárból kapják napi kenyér fejadagjukat, napi zsoldjukat pedig az önkéntes adományokból fedezik.¹⁰¹ Ugyanez a közgyűlés elhatározta, hogy a miniszteri utasítás megérkezte előtt megkezdik a jelentkezők vizsgálatát és besorozását, ezért a belügyminiszter rendeletének megfelelően kiküldik a toborzási bizottmányt, Korda János nemzetőri ezredes vezetésével. A közgyűlés elhatározta még, hogy Szeged városa — Pest példáján lelkesülve — 50.000 ft-ot szavaz meg Kosuth pénzügyminiszter felhívására a haza oltárára.¹⁰²

Időközben *Gyulán*, a 37. serezed fiókhadfogadó helyén is megkezdődött a toborzás. Tomcsányi József, Békés megye alispánja máj. 24-én már jelenti Batthyánynak, hogy a megküldött és kifüggesztett felhívás „Gyulán nagy rokonszenvre talált“.¹⁰³ Hiányolja azonban azt, hogy „mindaddig semmi rendelet sem érkezvén, az annyira kívánt cél létesítésével senki megbízva nincs“... ezért mihamarabbi utasítást kér, hogy

⁹⁷ Szegedi Állami Levéltár. [továbbiakban: Sz. lt.] Számozatlan, dátumozott iratok, 1848.

⁹⁸ Sz. lt. Tan. ül. jkv. 1848:2374.

⁹⁹ HNI. 1848:343.

¹⁰⁰ U. o. 1848:426.

¹⁰¹ Sz. lt. Közgy. jkv. 1848:31. — Reizner: i. m. 147. o.

¹⁰² U. o. Közgy. jkv. 1848:34—35

¹⁰³ HNI. 1848:315.

„a felhívás előidézte, s csalhatatlan jelekben nyilvánult lelkesedés a kívánt rendeletek hiány végett siker nélkül ne maradjon.“ Tomcsányi alispán valóban nem csalódott, mert Okolicsányi István hadfogadó hadnagya — aki június elején kezdte meg a beavatást — több mint kétszáz önkéntest fogadott fel,¹⁰⁴ akiket azután a megyei hatóságok Makón át szállították Szegedre.¹⁰⁵ Békés megye ugyanakkor máj.—jún. hónap során önkéntes adakozásokból a haza javára 7850 ft-ot ajánlott fel.¹⁰⁶

Az Aradon folyt toborzásról szintén elég keveset tudunk. — Mint már fentebb említettük: Aradot a miniszterelnök máj. 30-án jelölte ki hadfogadóhelyül. A pénzügyminiszter azonban csak jún. 6-án utalványozta a pénzt az aradi hadfogadó számára,¹⁰⁷ ami nyilván jelentősen meglassította a toborzás kezdetét. A polgári toborzóbizottmány azonban már máj. 20-án megalakult, amely nemzeti zászlóval és zeneszóval járta be a várost. A toborzás a hagyományos módon: verbunkos táncok kíséretében folyt. A toborzók előtáncosa egy helybéli ácsmester volt.¹⁰⁸ „A toborzók működésének sikere mutatkozik“ — jelenti jún. közepén az Aradi Hírdető — és hírt ad arról, hogy ezekben a napokban több, mint száz még fel nem esküdtött önkéntest küldöttek Szegedre.¹⁰⁹

A Nagyváradon folyt toborzás kezdeteit már ismerjük: Beöthy főispán még máj. 24-én megkezdte a toborzást és jún. 7-én 103 önkéntest állítottak a debreceni főhadfogadó elé, akik közül 98-at jún. 9-én, saját kérésükre Szegedre továbbküldöttek, annak ellenére, hogy a miniszterelnök rendelete a váradai önkénteseket Debrecenbe utasította.¹¹⁰ Felmerül a kérdés, miért akartak ezek az önkéntesek Szegedre menni — és miért járult ehhez hozzá minden ellenkezés nélkül a debreceni hadfogadó? Utóbbi kérdés az egyszerűbb: a korábbiakban láttuk, hogy Ábrahám kapitány már jún. 4-én jelezte, hogy a nagykállói és nagykárolyi újoncokkal együtt az önkéntesek száma eléri a kívánt létszámot. Így érthető, hogy minden további ellenvetés nélkül hozzájárult a nagyváradiai továbbutazásához. — Miért éppen Szeged — a 3. zászlóalj lett a választott? Ennek a közelségén kívül mindenekelőtt az a magyarázata, hogy az önkéntesek Pestre küldését egyszersmindenkorra meggátolni akaró rendelet¹¹¹ — feltehetőleg tévedésből — Nagyváradot, ellentétben minden korábbi tervszettel, a 3. zászlóalj toborzási helyéül jelölte ki. A nagyváradiai előtt pedig ez utóbbi rendelet helyességét igazolni látszott az a tény, hogy Bihar megye tulajdonképpen nem a 39. számú, hanem a 37. gyalogezred hagyományos hadkiegészítő területe volt, így érthető, hogy Szegedet, a szegedi főhadfogadó kormányt tekintették a fel fogadásukra ille-

¹⁰⁴ ONÖHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

¹⁰⁵ Hegyesi: i. m. 13. o.

¹⁰⁶ Oláh György: Békés vármegye 1848—1849. Gyula, 1893. I. 169. o.

¹⁰⁷ HNI-ir, ikt. kve. 1848:478.

¹⁰⁸ Lakatos Ottó: Arad története. Arad, 1881. I. 117. o.

¹⁰⁹ Aradi Hírdető. 1848. jún. 17.

¹¹⁰ HNI. 1848:475.

¹¹¹ HNI. 1848:417. — PH. 1848. jún. 2.

tékesnek. Mindenesetre Nagyvárad — értesülve a debreceni zászlóalj létszámának beteléréséről — az önkéntesek következő csoportját már Nagyszalonta—Gyula—Békéscsaba—Hódmezővásárhelyen át egyenesen Szegedre küldte.¹¹²

A *Temesvárott* folyt toborzásról csak azt tudjuk Vukovics Sebő kir. biztosnak a belügyminiszterhez küldött jelentéséből, hogy május végén közel kétszáz újoncot küldtek Szegedre,¹¹³ — ill. az előbb említett adat szerint — hogy Szegeden június elején 156 temesmegyei újoncot látott el felavatásukig a város. — Tudjuk azt, hogy *Krassó megye* is számos újoncot állított a szegedi 3. honvédszászlóaljhoz. Már máj. 27-én 40 főt küldött Szegedre Jakabffy Kristóf első alispán,¹¹⁴ máj. 31-ig pedig Vukovics előbb említett levele szerint 75 önkéntes ment át Temesváron Szeged felé. A visszaemlékezések mintegy 120 főre teszik a Krassó megyéből 1848 tavaszán jelentkezett önkénteseket, akiknek toborzására, a megye is külön bizottságot állított fel.¹¹⁵ (Az erősen nemzetiségi összetételű megyében ez igen szép eredmény.) — Végül folyt a toborzás *Torontál megyében* is, amint erről Karácsonyi László főispán leveleiből értesülünk,¹¹⁶ de ennek eredményéről nincs tudomásunk, annál is inkább, mert a torontáli jelentkezők nagy része nem akart foglalópénzt elfogadni és 3 évre elszegődni, hanem csak a veszély időtartamára akartak katonának állni. A kormány azonban ekkor még ilyen, „önkéntes a győzelemig“ ajánlatokat nem fogadott el.¹¹⁷

Mindenesetre a bánáti megyék: Torontál, Temes és Krassó — amelyek lakosaira a kormány inkább, mint helyi szolgálatot teljesítő, családjukat közvetlenül védelmező nemzetőrökre számított — megértve a jól kiképzett és fegyvermezett honvédszászlóaljak szükségességét, várakozáson felül szép számú önkéntest, legalább a zászlóalj egynevedét állították ki.

Szegeden az orvosi vizsgálatlalt egybekötött hivatalos beavatást csak jún. 1-én kezdte meg Jelentsik Imre főhadnagy, a 37. gyalogezred főhadfogadó kormányának parancsnoka, Misics Dániel ügyvéd, hatósági biztos társaságában. Az eredmény az első héten a következő volt:

Június	1.	2.	3.	5.	7.	Összesen:
	102	63	56	75	39	335 fő.

Egyidejűleg a Turszky-ezredhez 65 újoncot állítottak.¹¹⁸ Már jún. 5-én megérkezett Mészáros hadügyminiszter parancsa, amely a pesti to-

¹¹² *Hegyesi*: i. m. 20. o.

¹¹³ *Deák Imre*: i. m. 71. o.

¹¹⁴ Sz. lt. Számozatlan, dátumozott iratok 1848.

¹¹⁵ *Boros János*: Az 1848. év eseményei Krassó vármegyében. Lugos, 1928-36. o.

¹¹⁶ HM ált. ir. 1848:419.

¹¹⁷ ONöHt. 1848:653.

¹¹⁸ HNI. 1848:430.

borzás sikeréről tudósítva Szeged város közönségét, meghagyja, „ha az önkéntesen ajánlkozók száma 1.000 főnyire felmegy, ennél többet ne fogadjon be”¹¹⁹ — így a szegedi hadfogadó jún. 26-án jelenti, hogy mivel a zászlóalj létszáma elérte az 1018 főt, a toborzást megszüntette.¹²⁰

Ez a létszám a zászlóalj parancsnokának júl. 8-án Óbecsén kelt kimutatása¹²¹ szerint a következőképpen tevődött össze:

Szegedi hadfogadó kormánytól

(ebben a szegedi és szegedkörnyéki önkénteseken kívül benne vannak a szentesi, makói, stb., általában a Csanád, Csongrád, Torontál, Temes, és Krassó megyei önkéntesek vagyis azok, akiket Szegeden fogadtak fel — így az Aradról felesketés nélkül küldött csoport is)

672 fő

debreceni hadfogadó kormánytól

(a nagyváradai önkéntesek első csoportja)

98 fő

gyulai hadfogadó kormánytól

(két csoportban: 106 és 76 fő)

182 fő

összesen: 952 fő

ehhez járult:

gyulai hadfogadó kormánytól

(ismét két csoport: 16 és 15 fő)

31 fő

az 1. honvédzászlóaljtól

2 fő

*52. sereztől*¹²²

2 fő

zászlóaljnál beavatott önkéntesek

14 fő

összesen: 1001 fő.

*a 60. sereztől áthelyezett,
de még meg nem érkezett*

17 fő

így összesen: 1018 fő.

Ekkor tehát még nem érkezett meg a táborba a zászlóaljhoz a nagyváradai önkéntesek második csoportja sem. (Vagyis ezek nem Szegeden csatlakoztak a zászlóaljhoz!) Itt Óbecsén júl. 17-ig még a következő csoportokkal szaporodott a zászlóalj létszáma:¹²³

aradi hadfogadótól

90 fő

nagyváradai hadfogadótól

51 fő

¹¹⁹ Sz. lt. Közgy. okir. 1848:1505/118.

¹²⁰ ONÖHT, 1848:1187.

¹²¹ U. o. 1848:1651.

¹²² ONÖHT, 1848:943.

¹²³ ONÖHT. Újonc ir. 253. r. sz.

gyulai hadfogadótól	1 fő
táborban fölfogadott	3 fő
<hr/>	
összesen:	145 fő
a júl. 8-i létszám:	1001 fő
<hr/>	
létszám július 17-én	1146 fő.*

Mindezeket alapulvéve a szegedi 3. honvédszászlóalj legénysége a következő toborzóhelyekről került ki:

Szegeden beállott	672 fő
Gyulán	214 fő
Nagyváradon	149 fő ¹²⁴
Aradon**	90 fő
Óbecsén	17 fő ¹²⁵
1 honvédszászlóaljtól	2 fő
52. Ferenc Károly gyalogezredtől	2 fő
<hr/>	
összesen:	1146 fő.

Ebből a létszámból azonban szegedi önkéntes tudomásunk szerint csak 150 volt.¹²⁶ A szám bármilyen kicsinynek is tűnik Debrecenhez viszonyítva,^{***} feltétlenül hitelesnek tekinthető. Nem állott ugyanis érdekében Szegednek, hogy a 4. hadmegye főparancsnokságának érdeklődésére 1848. decemberében a valóságot eltitkolja, a város érdemeit kisebbítse.

Mint a 10. zászlóaljnál, itt is igen érdekes volna ismerni a zászlóalj legénységi állományának összetételét, azonban az avatójegyzék teljes hiánya miatt csak közvetett módon állapíthatunk meg egyet-mást a 3. zászlóalj önkénteseinek összetételéről.

A 3. honvédszászlóalj összetételét vizsgálva, mindenekelőtt annak erősen értelmiségi jellege a szembeötlő, amiért a kortársak emlékezete szerint parancsnokától, Damjanichtól a „mágnászászlóalj” elnevezést kapta. Az egyik, a szabadságharc bukása után elsőnek, még az abszolutizmus korszakában megjelent emlékirat lelkes túlzása szerint a 3. zászlóalj „kevés kivétellel végzett tanuló ifjakkól alakult”,¹²⁷ és ezt erősíti meg Szeged történetírója is, az 1880-as évek köztudatát rögzítve: „A minden-

* Ebből ekkor már három fő hiányzik: egy még Szegeden a Tiszába fűt, kettő pedig halálosan megsebesült júl. 14-én Turlánál. A 60. sorezredtől áthelyezett 17 főt azért nem számolják, mert még nem érkeztek meg a zászlóaljhoz.

¹²⁴ Lakos Lajos: Nagy-Várad múltja és jelenéből. Nagyvárad, 1905. 55–56. o.-is megerősíti ezt.

** Ebben a számban nincsenek természetesen azok, akik jún. elején mentek Szegedre és ott avatták be őket.

¹²⁵ Ld. külön kimutatás: ONÖHt. újonc. ir. 253. r. sz.

¹²⁶ Sz. lt. Tan. ül. jkv. 1848: 2803/4317. — Reizner: i. m. 150. o.

^{***} A lakosság lélekszáma: Debrecen 55.000, Szeged 36.000 fő volt.

¹²⁷ Vahot Imre—Gánóczy Flóris: Honvédek könyve. Pest, 1861. III. 129. o.

felől egybesereglett ifjúság a társadalom és foglalkozás minden rendét és ágát képviselte. Jelentékeny számmal voltak köztük a pályavégzett ifjak, ügyvédek, jurátusok, mérnökök, gazdatisztek, papnövendékek, tisztviselők, tanulók, ifjú iparosok stb. ...¹²⁸ Kétségtelen, hogy a szegedi főgimnázium felsőtagozatából, a líceumból számosan beállottak az önkéntesek közé és ennek is nagy szerepe volt abban, hogy az elnéptelenedett felsőtagozaton az 1848/49-es tanévben nem folyt oktatás.¹²⁹ A zászlóalj a kortársaknak is feltűnt erősen értelmiségi jellegét növelte az is, hogy a nagyváradi önkéntesek soraiban a 3. zászlóaljhoz kerültek a nagyváradi jogakadémia hallgatói is, amely szintén üresen állott a következő tanévben.¹³⁰ A jelentkezett közel 150 honvéd mintegy 10%-a az iskola jogvégzett, vagy még joghallgató tanulóiból állott.¹³¹ Ezt erősíti meg a debreceni önkéntesekről is olyan pontos véleményt adott Ábrahám hadfogadó parancsnok, az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak küldött jelentése is: „Nagy-Váradról ide érkezett... önkéntesek többnyire földesurak, megyei tisztviselők, ügyvédek és tanuló ifjak...” írja a Szegedre továbbküldött újoncaikról.¹³²

Mindez azonban legjobb esetben azt jelentheti, hogy a középnemesi fiatalság és a honorátiorok soraiból kikerült önkéntesek — az itt elválaszthatatlanul egybefonódó, külön ki nem mutatható földbirtokos és értelmiségi csoportok — száma a 3. honvédzászlóaljnál magasabb volt, mint a 10. zászlóaljnál, hogy valamivel meghaladta a 10—12%-ot. De nem változtatható az az alapvető tényen, hogy a céhlegények, iparossgédek mellett itt is — mint feltehetőleg az ország bármely részén — „a földművelő osztály... adta a legszámasabb járulékot”, amint ezt a kortárs Horváth Mihály másfél évtized után megállapította.¹³³

A kétségtelenül az önkéntesek döntő többségét alkotó parasztság soraiban pedig — mint azt már korábban is láttuk — Szegeden is túlnyomórészt a szegényparasztokat, zsellér- és napszámosrétegeket találjuk. Ezt a már Debrecenből ismert felruházási problémák ismétlődése is igazolja. Szeged polgármestere jún. 2-i jelentésében — beszámolva a toborzás előrehaladásáról — ruhaneműek mielőbbi leküldését sürgeti:

„...a szükséges ruházatra nézve elkerülhetetlen, hogy azonnal... kész mundérok küldessenek, mert az ide gyülekezett sereg olly rossz ruházatban van jelenleg, hogy a féreg elterjedésétől köztök

¹²⁸ Reizner: i. m. 147. o.

¹²⁹ Reizner János: Szeged története. Szeged. 1900. III. 324. o. — Czimer Károly: A Szeged-Belvárosi Kaszinó százéves története. Szeged, 1929. 66. o.

¹³⁰ Bozóky Alajos: A Nagyváradi Királyi Akadémia százados múltja 1788-tól 1888-ig. Bp. 1889. 215. o.

¹³¹ Bozóky id. mű. és az ONöHt. újonc. ir. 253. r. sz. alatti zj. névsor összevetéséből.

¹³² ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

¹³³ Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története. Genf. 1865. I. 189. o.

tartani lehet — mely körülmény sokakat vissza ijesztene a lelkesedéstől...¹³⁴

Ugyanezt jelentette néhány nap múlva jún. 8-án a szegedi hadfogadó a hadügyminiszternek is:

„Egy része a magyar őrseregbe beavatott újoncnak nem lévén a változtatásra elegendő fehér ruhával el látva, minek ártalmas következményeitől annál inkább félhetni, minthogy az ember itt az ágy-neműeknek is híjjával vagon...¹³⁵

Ezek a nehézségeken a kormány máról-holnapra nem tudott úrrá lenni, így a hadügyminiszter mindkét jelentésre csak azt válaszolhatta, hogy a munkálatok már megkezdődtek, „azonban illy állapotban, midőn mindenütt csak hiányra akadván, mindent újonnan teremteni kell, lehetetlen, hogy a zászlóaljok felállítása oly folytonos rendben végbe vitessék, mint a seregredek kiegészítése...¹³⁶ A ruházat legégetőbb hiányainak pótlása ezekután itt is, mint Debrecenben, végülis a városra maradt. Szeged vállalta is az áldozatokat, s amint azt Korda János nemzetőrségi ezredes jún. 14-én jelentette a hadügyminiszternek: a szinte minden ruházatot nélkülöző honvédeknek „a szegedi had választmány polgár társaink ajánlatából be jött mennyiségből fehér ruhát, nadrágot, bakantsot, sipkát és fehér kabátot készíteni el határozá...¹³⁷ Jún. 19-én pedig Vadász polgármester jelenti, hogy 200 pár ing és gatyá elkészítését már el is kezdték,¹³⁸ amiért azután Baldacci, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke meg is dicsérte a várost.¹³⁹

Az újoncok felszerelése mellett másik fontos feladat volt azok képzése, begyakorlása, amelyben nagy akadályt jelentett a tisztek kinevezésének hiánya. Ezt már a polgármester máj. 31-i, majd jún. 2-i jelentése is sürgeti,¹⁴⁰ de eredménytelenül. A többi zászlóaljparancsnok kinevezésével egyidejűleg *nem* nevezték ki a 3. zászlóalj parancsnokát, a tisztek kinevezésére pedig — mint ezt már a 10. zászlóaljnál láttuk — csak jún. 13-án került sor.¹⁴¹ Így érthető, hogy jóllehet a helyi hadfogadó elkezdte az újoncok foglalkoztatását, begyakorlását,¹⁴² mégis Korda János ezredes fentebb említett jún. 14-i jelentésében már gondterhelten számolt be arról, hogy „Szeged városában összpontosult 600 főnyi mozgó őrsereg 18 nap óta henýélnék, minden kellő fegyelem nélkül. Ezek tanítására röktön tiszteket küldeni annál is inkább szükséges, mert félhető, hogy ily dologtalan nép kihágásokra vetemethetik.”¹⁴³

134 HNI. 1848:407.

135 U. o. 1848:497.

136 Sz. lt. Közgy. okir. 1848:1506/119.

137 HNI. 1848:535.

138 Sz. lt. Számozatlan, dátumozott iratok. 1848.

139 U. o. Közgy. okir. 1848:1635/174.

140 HNI. 1848:426. és 407.

141 Közlöny. 1848. jún. 15.

142 Sz. lt. Közgy. jkv. 1848:43.

143 HNI. 1848:535. Sz. lt. Tan okir. 1848:1447/2546.

Egy váratlan fordulat azután új helyzet elé állította a zászlóaljat, tisztikarát és a minisztériumot is: *jún. 21-én* a 952 főnyi 3. honvédszászlóaljat Óbecsére indították¹⁴⁴ Csuha Antal őrnagy, „a Tiszánál felállított előőrök és seregek Parancsnoka“ rendelkezése alá.¹⁴⁵

Mindez a minisztérium tudta nélkül történt. Magyarázata az, hogy Szegednek sürgősen nemzetőröket kellett volna kiküldenie Török- ill. Óbecsére, hogy a szerb felkelők előrenyomulását a Tisza vonalán ezzel megakadályozzák. A város azonban szívesen engedett a tétlenséget megúnt, tettvágytól égő önkéntesek követelésének, akiket azután felszerelve a szegedi nemzetőrök fegyvereivel,¹⁴⁶ hajón — egyetlen tisztjük: Utassy Kálmán főhadnagy kíséretében — szállítottak a táborba.¹⁴⁷ Zicco János kapitány — a zászlóaljhoz megérkezett következő tiszt — csak itt érte utol a hirtelen útnakindított zászlóaljat.¹⁴⁸

A hadügyminiszter eközben, a történeteket nem is sejtve, *jún. 25-én* utasítja az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy a 900 főt meghaladó Szegeden, „mint legközelebbi veszély helyén toborzott honvédi zászlóalj“ mihamarábbi felszereléséről, a pesti 1. és 2. zászlóalj mintájára történő ellátásáról sietve gondoskodjék.¹⁴⁹ — Nem kevésbé lepték meg a fejlemények az Innsbruckból visszatért miniszterelnököt, aki *jún. 29-én* kelt levelében¹⁵⁰ a hadügyminisztert tette felelőssé és elrendelte a 3. zászlóalj azonnali visszatérését Szegedre. Hasonló rendelkezés ment másnap Csernovics Péter királyi biztosnak,¹⁵¹ aki az időközben a délvidéki magyar erők főparancsnokává kinevezett Bechtold altábornagynak adta át a zászlóalj feletti vezényletet.¹⁵²

Mészáros Lázár hadügyminiszter *jún. 3-án* kelt levelében¹⁵³ tiltakozott a miniszterelnöknél az ellen, hogy ő lenne a felelős a 3. zászlóalj kimozdításáért:

„Mi végre a honvéd, nevezetesen a 3-ik zászlóaljnak Ó-Becsére kiindíttatását illeti, arra nézve biztosíthatom a Minister elnök urat, hogy azt hírem, tudtom nélkül, egyedül a nevezett városnak sürgetőszállítatására, és minthogy az ellenség mozdulatai Ó-Becsének rögtöni megzallását igényelték, történt meg.“

Egyben javasolta — mivel Óbecsét, „azon igen nyomós tisztai pontot“ fegyveres erő nélkül hagyni nem lehet — hogy az akkor Szegeden

¹⁴⁴ ONöHt. 1848:1651.

¹⁴⁵ U. o. 1848:1498.

¹⁴⁶ HM. ált. ir. ikt. kve. 1848:3141. (Szeged májusban 1500 fegyvert kapott nemzetőrei számára a minisztériumtól Ld.: HNI. 1848:71.)

¹⁴⁷ Reizner J.: A régi Szeged. I. 155—57. o.

¹⁴⁸ HNI-ir. ikt. kve. 1848:1071.

¹⁴⁹ HM. ált. ir. 1848:666.

¹⁵⁰ HNI-ir. ikt. kve. 1848:589.

¹⁵¹ U. o. 1848: 588.

¹⁵² HNI. 1848:648.

¹⁵³ U. o. 1848:618.

tartózkodó pesti 2. honvédszászlóaljjal váltsák fel a 3. zászlóaljat, amire másnap meg is történtek a megfelelő intézkedések.¹⁵⁴ Végül azonban Bechtold kérésére, aki — a hadügyminiszter levele szerint¹⁵⁵ — „utolsó jelentésben az Ó Becsén tanyázó önkéntes zászló allyal nagyon meg volt elégedve, és jövő hadi mozgalmaknál jó sikerrel használni szándékszik“, a miniszterelnök beleegyezésével mégis a táborban maradt a 3. zászlóalj.

Igy került a még nem is teljes létszámú 3. honvédszászlóalj — hamarabb, mint a legkorábban felszerelt 1. és 2. zászlóaljak — elsőnek a déli hadszíntérre, anélkül, hogy kellően felruházva, felszerelve, vagy kiképezve lett volna. Itt Óbecsén a délvidéki magyar erők derékhadában, Szenttamás és Turia szerb táborok közvetlen szomszédságában került sor azután a zászlóalj felszerelésére s kiképzésére — miként a 10. zászlóaljnál is — állandó harcok közepette.

A 3. zászlóaljnál nagy nehézséget jelentett az, hogy kellő szerveztség, megfelelő számú tiszték — és főleg parancsnok nélkül került le a táborba. A nádor jún. 8-án csak kilenc zászlóaljparancsnokot nevezett ki, a harmadikhoz — mint a rendelet mondja — „a kinevezés függőben hagyatván.“¹⁵⁶ Sajátságos, hogy éppen a szegedi, a szerb felkeléshez legközelebb eső zászlóalj parancsnokságát hagyták betöltetlenül, holott erre lenne a legégetőbb szükség. De éppen ebből sejthetjük, hogy ez nem jelenti, megfelelő (legalább annyira megfelelő, mint a Vitalisok, a 8. és 9. zászlóaljak parancsnokai) személy hiányát, vagy hogy a kormány nem döntött volna még, hogy ezen a fontos helyen ki legyen a parancsnok. Ennek ellenkezőjét bizonyítja az, hogy a felelős magyar minisztérium első tennivalói sorában, még ápr. 16-án, utasítja br. Piret altábornagyot, a temesvári főhadai kormányzót, hogy „Damjanich (Jánost) pedig Olaszországból tüstént hívassa vissza.“¹⁵⁷ Egy feljegyzés szerint ápr. 24-én Kossuth is ajánlotta Damjanichot „a honvédelem ügyének minél hübb kezekre bízhatása végett.“¹⁵⁸ A kormány szándékát Vukovics Sebő máj. 31-én Szemeréhez küldött levele érteti meg: „Csak Damjanichot kapnók vissza — írja. — Kiss ezredes mellett fette hasznos volna, — kettőjük által biztosítva volna a katonaság hangulata. Damjanich a határvidékre is hatna.“¹⁵⁹ Vagyis a kormány számított rá, mint kiváló, lelkes katonára — de úgy is, mint a szerbek körében befolyásos, de a magyar kormányhoz és a forradalomhoz hű egyénre, akinek a magyar ügy mellett való állásfoglalása hatással lehet a Délvidék szerb lakosságára. A kormány a szerb származású Vukovics Sebő és Csernovits Péter kormánybiztosok mellett tehát Dam-

¹⁵⁴ HM. ált. ir. 1848:3107.

¹⁵⁵ HNI. 1848:645.

¹⁵⁶ U. o. 1848:768. — PH. 1848. jún. 15.

¹⁵⁷ U. o. 1848:4.

¹⁵⁸ HNI-ir. ikt. kve. 1848:1142.

¹⁵⁹ Deák Imre: i. m. 70. o.

janich Jánost is (Csernovits közeli rokonát) tudatosan állította a szerb felkelés színhelyéhez legközelebb alakuló honvédszászlóalj élére, hogy példájával megnyerje, vagy legalábbis semlegesítse a végvidék szerb felkelőit.

Damjanich — aki osztályparancsnokával, Haynau tábornokkal özszeszólalkozott, megvédve azzal szemben a magyar forradalmat és ezért büntetésből 1848 áprilisában az olaszországi harctérre került^{159a} — maga is türelmetlenül várta hazatérhetését, „Mihelyt megjön a Miniszter rendelete, rögtön jövök” — írta feleségének Veronából máj. 27-én.¹⁶⁰ Végre, hosszú huzavona után jún. 20-án — zászlóalja Óbecsére indulásának előestéjén — megérkezett Pestre és másnap reggel jelentkezett a minisztériumban, ahol örömmel és megkülönböztetett tisztelettel fogadták.¹⁶¹ Ekkor közölhették vele a reáváró feladatokat, amit Damjanich — aki égett a vágytól, hogy hazájának hasznos tagja lehessen — egyetértőleg fogadhatott. Erre a megbeszélésre vonatkozhatnak jún. 21-én feleségéhez írott sorai: „... megtudtam, hogy valami más rendeltetésem lesz, mint az őrnagyság a nemzetőrségben.”¹⁶²

Ezután a látogatás és megbeszélés után már másnap, jún. 22-én sor került *Damjanich János* 61. sz. sorszámú százados, őrnagy és zászlóaljparancsnoki kinevezésére.¹⁶³ Ezt a Batthyány miniszterelnök által történt gyors kinevezést azután júl. 5-én a nádor is megerősítette.¹⁶⁴ Damjanich közben jún. 23-án elutazott zászlóaljának alakulási helyére, amelyet nagy meglepetésére már nem talált Szegeden. Rögtön utána indult Óbecsére, ahová jún. 25-én érkezett meg.¹⁶⁵

Ezekben a napokban kelt Mészáros hadügyminiszter már korábban említett levele, amely tekintettel a zászlóaljparancsnoki kinevezésre, sürgeti — az akkor már régen Óbecsén tartózkodó — 3. zászlóalj útra-készítését. Ugyancsak ezidőtájt folyik a vita a zászlóalj visszaindítása vagy táborbantartása körül, amelyet azután Bechtold kétesértékű dicsérete és kifejezett kérése dönt el. Itt a táborban kapja meg azután Damjanich őrnagy a miniszterelnöknek őt a döntésről értesítő, júl. 15-én kelt levelét: hogy a zászlóaljat Bechtold altábornagy vezérlete alá rendeli, a szükséges felszerelési tárgyakat pedig rövidesen Szegedre küldeti, ahonnan a zászlóalj gondoskodik továbbszállításáról.¹⁶⁶

A 3. zászlóalj felruházása annál fontosabb volt, mivel elindulásáig lényegében semmi felszerelést nem kapott, amint ezt Zicco kapitány

^{159a} *Vukovics Sebő*: Emlékiratai. Bp. 1894. 193—194. o.

¹⁶⁰ *Hamvay Ódön* (bevezette és fordította): Damjanich levelei nejéhez. Bp. 1910. 38. o.

¹⁶¹ i. m. 46. o.

¹⁶² U. o.

¹⁶³ HNI. 1848:792., Közlöny 1848. jún. 25.

¹⁶⁴ U. o. 1848:606.

¹⁶⁵ *Hamvay Ódön*: Damjanich János élete története... Bp. 1909. 39. o.

¹⁶⁶ HNI. 1848:645.

jún. 22-én Óbecsén kelt, Szeged város tanácsához intézett levele bizonyítja: „A Nemes Tanácsot aziránt bizodalmasan felszólítom, hogy az önkéntesek számára 500 darab pokróczot — ide Ó Betsére mentül hamarabb küldgyön — mivel kénytelenek vagyunk szabad alatt tanyázni, melyek annál szükségesebbek, mivel az önkénytesek többnyire ruhákkal ellátva nincsenek.”¹⁶⁷ Szeged város jún. 23-i tanácsulése azután a kért pokrócok és a már elkészült ruhaneműek leküldéséről sürgösen intézkedett, meghagyva egyben a küldemény elszállításával megbízott csendbiztosnak, hogy a zászlóalj állapotáról kimerítő ismereteket szerezzen.¹⁶⁸

A város azután két hét alatt összesen három ízben: jún. 25-én, júl. 1-én és 10-én küldte le az időközben elkészült felszerelési tárgyakat, Damjanich júl. 11-én kelt és a város tanácsához intézett jelentése szerint összesen:

980 darab nyári (vászon) nadrágot
 989 darab vászonkabátot (kitli)
 901 pár csizmát*
 594 darab kenyértarisznyát
 474 darab nadrágszíjat
 368 darab sapkát
 189 darab inget
 189 darab gatyát és
 8 darab dobot.¹⁶⁹

Damjanich ugyanekkor bizalommal kéri a tanácsot, hogy a már elküldött ruhadarabokat és felszerelési tárgyakat sürgösen egészítsék ki, hogy a zászlóalj akkori létszámát, 1.100 főt maradék nélkül el tudja vele látni.

Ennek a bizalomnak az volt az alapja, hogy Szeged város lelkes közönsége valóban messzemenő segítséget nyújtott a falai között szervezett, s szinte a város közvetlen védelmére táborbavonult honvéd zászlóaljnak. Így pl. amikor az induló zászlóalj orvos nélkül állott, a város két seborvost és egy segédet adott orvosaiából.¹⁷⁰ akik azután — bár szolgálataikat megköszönve, visszatérésüket az Országos Nemzetőrségi Haditanács már júl. 6-án megengedte¹⁷¹ — a kinevezett orvosok késlekedése miatt egészen augusztusig maradtak a táborban.¹⁷² A szegedi nemzetőrség által a zászlóaljnak használatra átadott rossz fegyverek megjavítására pedig még jún. 22-én a város sietve egy fegyvermestert kül-

¹⁶⁷ Sz. lt. Tan. okir. 1848:1641/2716.

¹⁶⁸ U. o. Tan. ül. jkv. 1848:1641/2716.

* A zászlóaljak szabályszerűen előírt lábbelije a fűzős bakancs volt.

¹⁶⁹ U. o. Tan. okir. 1848:1867/3199. — ld. még: Reitzner: id. mű. 148. o.

¹⁷⁰ Sz. lt. Számozatlan, dátumozott iratok 1848.

¹⁷¹ U. o. Közgy. okir. 1848:1795/203.

¹⁷² U. o. Tan. okir. 1848:1868/3200. és 2384/3307., Közgy. jkv. 1848:246.

dött le Óbecsére.¹⁷³ A zászlóalj parancsnoka nyár folyamán több ízben fordult — és nem eredménytelenül — segítségért a város tanácsához. Ilyen szoros kapcsolat más zászlóaljak történetében szinte ismeretlen. Így a toborzás, a felszerelés, de a későbbiek során nyújtott készséges segítség alapján — mégha a város polgárai adataink szerint a vártnál kisebb számban állottak is be a zászlóalj soraiba — joggal tekintheti Szeged város magáénak Damjanich zászlóalját, a 3. honvédzászlóalját.

A felszerelés egy fontos állomása volt az, amikor a zászlóalj megkapta végre saját fegyvereit. Ennek közeli érkezését már a fentebb idézett, jún. 11-én Szeged város tanácsához intézett levelében is jelezte Damjanich, közölve egyben azt is, hogy akkor a várostól kapott puskákat és kaszakát tüstént visszaszolgáltatta. Júl. 13-án azután Molnár Ferdinánd főhadnagy a temesvári fegyverraktárból 1044 darab csappantyús fegyvert vett át a 3. zászlóalj számára.¹⁷⁴ (Csak a 3. és 10. zászlóaljaknak sikerült a temesvári hadiszertárból fegyvert biztosítani.) Az Óbudai Ruházati Bizottmánytól kapott felszerelési cikkekkel együtt azután a zászlóalj felszerelése — természetesen csak nyári ruhákkal — július végére befejeződött.¹⁷⁵

Ezzel párhuzamosan folyt Damjanich őrnagy szervező- és nevelőmunkája, hogy az 1.100 főt meghaladó újonccállományából fegyvelmezett, magas harcértékű zászlóaljat faragjon. A tettvágytól égő Damjanich nagy lendülettel fogott szép feladatához: „...három napja éjjel-nappal talpon vagyok — írja feleségének jún. 27-én — hogy az új harcosokat az első ütközetre előkészítsem”.¹⁷⁶ Munkája során legfontosabbnak a fegyelem biztosítását tartotta és ezért szinte egyedülálló szigorral tisztította meg zászlóalját a nem odavaló elemektől. Már júl. 5-én jelentette az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak, hogy egyes — a seregredek-től átkerült — katonák fegyvelmezetlen magatartásukkal, garázda életükkel rossz hatással vannak a zászlóalj újonc legénységére. Ezért egyben kéri, hogy „...olgy egyéneket, kik rossz viseletük miatt *nem* érdemlik, hogy honvéd zászlóaljat szolgáljanak, onnét csapassanak el vagy pedig a sor osztályba tétessenek által...”.¹⁷⁷ Damjanich indokolt kérelmét a hadügyminiszter hozzájárulásával az Országos Nemzetőrségi Haditanács teljesítette is úgy, hogy a „merőben javíthatatlanokat” a szegedi dologházba szállítani rendelte.¹⁷⁸ Ennek a júl. 18-án kelt rendeletnek Damjanich aug. 2-án haladéktalanul eleget is tett,¹⁷⁹ eltávolítva egyben zászlóaljából a toborzási utasítás 3. §-a ellenére felfogadott kül-

173 U. o. Tan. okir. 1848:2129/3614. és 2381/3805.

174 HM. ált. ir. ikt. kve. 1848:3545.

175 ONÖHT. 1848:1376.

176 *Hamvay*: Damjanich levelei nejéhez. 48. o.

177 ONÖHT. 1848:1376.

178 U. o. 1848:1607.

179 Sz. lt. Tan. ül. jkv. 1848:3387. Számozatlan, dátumozott iratok. 1848.

földieket is, „kikben szembeszökőleg feltűnik: hogy nem azon lelkesedéssel ragaszkodnak a zászló alyhoz, mivel egy honvédnek illik és kell...”¹⁸⁰

Ugyanakkor Damjanich már az első napokban gondoskodott a tisztí kinevezések alkalmával üresen hagyott — a miniszterium által a zászlóalj altisztszei sorából kiemelkedő egyénekké feltölteni szándékozott — hadnagyi állások betöltéséről. Megérkezte után négy nappal, jun. 29-én három egyént, név szerint: *Gorove Antalt*, Bihar megye aljegyzőjét, *Gosztonyi Istvánt*, Bihar megye esküdtjét és *Szabó Jánost*, Csanád megye szolgabíróját hadnagyi kinevezésre ajánlotta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak.¹⁸¹ A kinevezési javaslat indokolása kifejezésre juttatja Damjanich bizalmát nemcsak a fenti három önkéntessel, de az egész zászlóaljjal szemben. A kinevezés indokolt — írja ajánlásában — „annál is inkább, mivel említettek ezen zavaros időkben, hazájuk iránti szeretetből, hivatalaikat oda hagyva — a többi valóban lelkes és dicséretre méltó zászló allyam egyénei között — elhatározott, példás, becsületes szorgalmuk és eréllyel párosult pontos jártasságuk által magokat különösen kitüntették”.¹⁸² Damjanich kérelmét — mint legtöbb kérését általában — azután a miniszterelnök és a nádor rövidesen teljesítették, mindhárom előterjesztett még júl. 17-én kinevezték hadnagynak a 3. zászlóaljhoz.¹⁸³

Emellett — mint a fentiekben láttuk — Damjanich nagy gondot fordított zászlóalja felszerelésére és ellátására is. Ez az első hetekben igen nagy nehézséget jelentett, mert a délvidéki táborok katonaságát — akik sátrak nélkül, szabad ég alatt tanyáztak — csak igen gyatrán tudták ellátni. Csuha Antal nemzetőrségi őrnagy július elején a következőt írta Szeged polgármesterének: „...még most is sok honvéd áll éhen, minthogy elég kenyeret sem kaphatunk, mezítláb a végőr vonalon kasszával...”¹⁸⁴ Július végére azonban ez is megoldódott, amikor is a zászlóalj pénzzel, kenyérral és ruhával való ellátottsága Damjanich jelentése szerint kielégítő volt.¹⁸⁵ A jelentés szerint az Óbecsén állomásozó, 1170 főt számláló zászlóalj legénysége nappal 10—15 főnyi csoportokban házakhoz volt szállásolva — de az éjszakát szabadban, a táborban töltötték. (Természetesen, még ekkor is sátrak nélkül.)

Damjanich, a fáradhatatlan katonai szervező, a keménykezü — de beosztottjaival messzemenően törődő zászlóaljparancsnok tevékenységének ismertetésénél feltétlenül meg kell említenünk azt a lelkiismeretességet, amellyel az írásbeli munkálatokat intézte. Nincs az első tíz honvédzászlóalj parancsnokai közül mégegy, aki ilyen pontosan és részle-

¹⁸⁰ ONÖHt. 1848:1651.

¹⁸¹ U. o. 1848:1284.

¹⁸² U. o.

¹⁸³ HNI. 1848:770.

¹⁸⁴ Sz. It. Számozatlan, dátumozott iratok. 1848.

¹⁸⁵ ONÖHt. 1848:2465.

tesen tájékoztatta volna a kormányt, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnökét, vagy más szerveket a zászlóalj életéről, harcairól, tevékenységéről. Az ő pontosságának, rendszeretetének köszönhetjük, hogy avatójegyzékek hiányában, fentebb idézett, júl. 8-i létszámjelentése alapján meg tudjuk állapítani az önkéntesek toborzási helyeit. Az ő körültekintő gondossága teszi lehetővé, hogy nemcsak a zászlóalj létszámának újabb növekedéseit és első veszteségeit ismerjük,¹⁸⁶ de ismeretes a júl 17-én 1146 főt számláló zászlóalj teljes névsora is.¹⁸⁷ (Tudomásunk szerint ezzel is egyedül áll a 3. zászlóalj.) Egyidejűleg Damjanich közölte az Országos Nemzetőrségi Haditanáccsal, hogy a zászlóaljhoz kinevezett tisztek közül kik és mikor érkeztek meg a táborba. A kimutatás szerint a zászlóalj tisztiállománya 1848. júl. 19-én a következő volt:

Zászlóaljtörzs:

Megjegyzés
(a kimutatás alapján)

őrnagy: Damjanich János
 segéde:
 főorvos: Matavovszkij Ferdinánd
 1. orvosos: Ottmayer Mihály
 2. orvosos:
 számvevőségéd: Miskolczy Károly

nincs kinevezve
 nem érkezett meg¹⁸⁸
 júl. 9-én érkezett
 nem ismert még¹⁸⁹
 jelen van¹⁹⁰

1. század:

százados: Ziccó János
 főhadnagy: Kubinyi Károly
 hadnagy: Novobaczký József
 hadnagy: Schmeller Ferenc

jelen van
 jelen van^{191*}
 júl. 12-én érkezett*
 jelen van

2. század:

százados: b. Meszena Ferenc
 főhadnagy: Molnár Ferdinánd
 hadnagy: Gyürky Antal

jelen van*
 jelen van*
 nem érkezett meg*

3. század:

százados: Losteiner Antal
 főhadnagy: Dobay Ágoston
 hadnagy: Beniztky Sándor

nem érkezett meg*
 jelen van
 jelen van*

¹⁸⁶ U. o. 1848:2165., ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

¹⁸⁷ ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

¹⁸⁸ Júl. 4-én erősítették meg a kinevezést. HNI. 1848:608.

¹⁸⁹ Júl. 9-én nevezték ki. HNI. 1848:638.

¹⁹⁰ Kinevezése jún. 14-én kelt. Sz. lt. Tan. okir. 1848:1577/2664.

¹⁹¹ A *)-gal jelölt tiszteket nem az első kinevezés alkalmából, jún. 13-án (ld. a 69. sz. jegyzetet), hanem jún. 19-én nevezték ki. Ld.: Közlöny. 1848. jún. 21.

4. század:

százados: Bóbits János	jelen van
főhadnagy: Földváry Károly	jelen van*
hadnagy: Guthy Lajos	nem érkezett meg*

5. század:

százados: Martiny Frigyes	júl. 9-én érkezett
főhadnagy: Utassy Károly	jelen van
hadnagy: Mille István	júl. 12-én érkezett*
hadnagy: Pécsy Ferenc	júl. 9-én érkezett*

6. század:

százados: Damaszkín György	jelen van*
főhadnagy: Kiszling Károly	júl. 9-én érkezett*
hadnagy: Fodor József	jelen van.

Amint látjuk, július közepére — az első csatározások idejére — a zászlóalj tisztikara is szinte teljes létszámú volt már. Ugyanis a fenti létszámhoz még hozzá kell számítani azt a három — Damjanich által ajánlott — hadnagyi kinevezést, amely ezekben a napokban történt, s amelyekről a zászlóalj még ekkor nem szerzett tudomást. (Az ekkor hiányzóknak feltüntetett három tiszt augusztusra sem érkezett meg, így helyettük a miniszterelnök másokat nevezett ki.)¹⁹²

Ezekben a napokban, *júl. 14-én, Szenttamás első ostrománál* esett át az alig felszerelt és kiképzett 3. honvédezászlóalj a tűzkeresztségen. Damjanich éjt nappallá téve készítette elő zászlóalját erre az első ütközetre. Mint feleségének írta: „...nyolc nap óta le sem vetkőztem és ezen idő alatt annyit fáradtam, mint még soha életemben...”¹⁹³ Azonban Damjanich minden erőfeszítése hiábavaló volt. Bechtold fővezér áruló magatartása miatt zászlóaljja nem kapott komoly megbízatást, pontosabban, mielőtt hozzáfoghatott volna feladata végrehajtásához, vissza kellett vonulnia a Szenttamás melletti *Turia* alá, ahol addig a sáncokkal szemben egy dombon, a felkelők ágyúinak lőtávólában volt felállítva.¹⁹⁴ Bechtold, aki nem akart győzni, csak demonstrálni, hogy magát igazolhassa,¹⁹⁵ nem nyújtott megfelelő (tüzérségi-műszaki) támogatást a zászlóaljnak, hogy azután ezek tapasztalatlanságával okolhassa sikertelenségét. Emellett a honvédek demoralizálásával — a még szokatlan

¹⁹² ONÖHt. 1848:2466. és 2619.

¹⁹³ Hamvay: i. m. 54. o.

¹⁹⁴ Vahot—Gánóczy: Honvédek könyve. III. 129—130. o.

¹⁹⁵ Olchváry Ödön: A magyar függetlenségi harc 1848—1849-ben a Délvidéken. Bp. 1901. 30—34. o. — Thim József: A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története. Bp. 1940 I. 175—178. o.

tüzérségi tűzbe való állítás következtében várható megfutamodással — akarta lejártni nemcsak a 3. zászlóaljat, hanem általában a kormánynak a honvédzászlóalj felállítására, a Délvidék védelmének megszervezésére irányuló erőfeszítéseit. Ebben a galád szándékában lehetjük magyarázatát, hogy miért „lelkessedt” a még kiképzetlen és fel sem szerelt 3. zászlóalj táborbanmaradásáért az álnok Bechtold.

A beestelen terv azonban szertefoszlott az újoncok hősiességén, akik a tüzérségi tűznek több órán át értelmetlenül kitéve, bátran megállották helyüket. Ebben nagy szerepe volt Damjanich egyéni hősiességének, személyes példamutatásának is. Zászlóalja nem lett hozzá méltatlan és a visszavonulásra adott parancs után a legnagyobb rendben vonult vissza Óbecsére. Damjanich pedig — bár a kudarc miatt elkedvetleneedett — büszkén jelentette júl. 19-én az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak, hogy: „... ámbár ezen rövid idő alatt a nagy szolgálat és rossz idő, nem különben a szükséges fegyver és ruházat végett ritkán volt alkalom a gyakorlásra, a csata téren bátran és teljes elszántsággal nézett fiatal zászló aljam az ellenségre”, és egyben kifejezi bizalmát, hogy a jövőben is érdemesek lesznek „a haza tiszteletére és szeretetére”.¹⁹⁶

Nem törték meg a zászlóalj lelkesedését és harci kedvét a további — önhibáján kívüli — kudarcok sem: az aug. 19-i, második sikertelen támadás Szenttamás ellen, amelynek minden nehézségét hősiessen viselték a zászlóalj honvédei — írta feleségének Damjanich. Ugyanakkor már kifakad a fővezér tehetetlensége és árulása, a „szerencsétlen nem-bánomság” ellen: „... fogcsikorgatva és vérző lélekkel érzem, hogy másképp lehetne és kellene is lennie”.¹⁹⁷ A Szenttamás—Turia alatti aug. 19-i eseményekre, a sikertelen vállalkozásra már az egész ország felfigyel és miközben a felsőbb vezetéssel szemben jogosan táplálja a gyanút, elismeréssel adózik a 3. honvédzászlóalj hősiességének, példás magatartásának.¹⁹⁸

Szenttamás harmadik, szept. 21-i, ugyancsak sikertelen ostiománál tudomásunk szerint a 3. zászlóalj nem vett részt.¹⁹⁹ Három századát a csata utáni napokban Versecre helyezték át, ahová szept. 28-án érkezett meg.²⁰⁰ A zászlóalj másik fele — Damjanich parancsnoksága alatt — résztvett okt. 13-án Törökbecse védelmében, ahol döntő szerepe volt a támadás visszaverésében, a győzelem kivívásában.²⁰¹ A kudarcok és nehézségek által megedzett 3. zászlóaljnak ez volt az első győztes csatája, amelyet az ősz során a bánáti harctéren számos dicsőséges fegyvertény

¹⁹⁶ ONöHt. újonc. ir. 253. rakt. sz.

¹⁹⁷ Hamvay: i. m. 58. o.

¹⁹⁸ Egressy Gábor: A rácz lázadás és a magyar ügy. Röpirat. O. Lt. 1848/49-es nyomtatványok. 11. fasc.

¹⁹⁹ Hegyesi: i. m. 42. o.

²⁰⁰ Vukovics: i. m. 302. o.

²⁰¹ Hegyesi: i. m. 47—48. o. Thim: i. m. 253. o.

követett. Október végén a zászlóalj másik három századát is Versecre helyezték, ahol a féldandár erejű helyőrség parancsnoka már Damjanich lett.²⁰² A téli harcok során itt alapozta meg azután jóhírét a 3. zászlóalj, amelyet rövidesen együtt emlegettek az ekkor Damjanich parancsnoksága alá került vörössapkásokkal, a kassai 9. honvédzászlóaljjal.²⁰³ A tavaszi hadjárat idején pedig már szinte fogalommá vált Damjanich honvédeknek hősiessége, és a költők együtt énekelték meg a 3. zászlóalj és a vörössapkások dicsőséges tetteit.²⁰⁴

Dolgozó népünk emlékezete pedig szívébe zárta szabadságharcunk száz csatán győztes első honvédzászlóaljainak emlékét, köztük a tiszántúli ifjúság színe-virágát soraiba fogadó 3. zászlóalját is. Ez a zászlóalj hősi harcaival jelentősen hozzájárult 1848 nyarán és őszén a szerb felkelés lokalizálásához és ezeknek a harcoknak során készült fel a tavaszi hadjáratban reávaró nagyszerű feladatokra. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy 1849 tavaszának minden dicsőséges fegyvertényénél kiemelkedő szerepet játszott zászlóaljunk, amely ezzel népünk szabadságharcainak legszebb lapjaira írta be a 3. honvédzászlóalj, Damjanich zászlóaljának nevét...

²⁰² Vukovics: i. m. 382. o.

²⁰³ Hoffmann Arnold: Az 1848–49-iki vörössapkás 9-ik honvédzászlóalj története. Kassa 1906. 25. o.

²⁰⁴ Zalár: Szabadságdalok. Pest. 1849. 45. o.